

Rudolf Filipović, Ljuba Dabo-Denegri,
Dragica Dragičević, Antica Menac,
Anja Nikolić-Hoyt, Lelija Sočanac,
Orsolya Žagar-Szentesi

TRANSMORFEMIZACIJA MODELA ŠEST EUROPSKIH JEZIKA U HRVATSKOM

Na temelju teoretskih postavki, iznesenih u uvodnom članku o principima transmorfemizacije, u članku se analizira transmorfemizacija modela iz šest europskih jezika (francuskog, njemačkog, engleskog, ruskog, talijanskog i mađarskog) pri njihovu prijelazu u hrvatski jezik.

Rudolf Filipović
Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

1. ZNANSTVENA OSNOVA PROJEKTA HRVATSKI U DODIRU S EUROPSKIM JEZICIMA

1.0. Znanstvena osnova istraživanja u projektu *Hrvatski u dodiru s europskim jezicima* određena je principima kontaktne lingvistike, koja se izgrađivala duži niz godina na osnovi proučavanja jezičnih dodira europskih jezika s engleskim, a formulirana je u obliku sinteze pod naslovom *Teorija jezika u kontaktu* (Filipović 1986). Prema toj *Teoriji...* adaptacija izvornih jezičnih modela u izme¹ u hrvatskom vrši se na četiri razine, od kojih svaka ima svoju teoretsku osnovu. Te su razine: a) *ortografska razina*, na kojoj se utvrđuju načini formiranja ortografija šest vrsta *izama* u hrvatskom jezičnom sustavu; b) *fonološka razina*, na kojoj se analiziraju promjene kroz koje prolazi model šest jezika davatelja,

¹ U sadašnjoj fazi istraživanja proučavamo anglicizme, galicizme, germanizme, hungarizme, rusizme i talijanizme u hrvatskom.

da bi se formirao fonološki oblik šest skupina *izama* u hrvatskom jeziku; c) *morfološka razina*, na kojoj se utvrđuju promjene kroz koje prolaze osnovni oblici modela šest jezika davatelja na prijelazu u osnovni oblik hrvatskog jezika; d) *semantička razina*, u kojoj se analiziraju promjene značenja koje se u različitim uvjetima javljaju na prijelazu modela šest jezika davatelja u šest vrsta *izama* u hrvatskom jezičnom sustavu. Svaka se razina može analizirati samostalno jer sadržava svoje specifičnosti, koje određuju adaptaciju. Te su specifičnosti određene osobinama sustava jezika davatelja i jezika primatelja.

1.1. Iako će se u radu na projektu obraditi sve četiri razine, odlučili smo da analizu počnemo morfološkom razinom i da rezultate tog istraživanja objavi-mo. U ovom ćemo prilogu analizirati promjene kroz koje *izmi* šest jezika pro-laze na morfološkoj razini u procesu adaptacije iz jezika davatelja u jezik primatelj. Sve te promjene provode se na osnovi supstitucije na morfološkoj razini, koju nazivamo *transmorfemizacijom*. Ta razina obuhvaća sve promjene kroz koje prolazi osnovni oblik modela šest europskih jezika davatelja u tijeku njihove adaptacije i prijelaza u osnovni oblik jezika primatelja – hrvatskog, te sve slučajeve koji pokazuju kako se zakoni hrvatskog jezika primjenjuju na taj novi osnovni oblik *izam*. To znači da model podliježe gramatičko-morfološkoj interferenciji. Prema pravilima supstitucije na morfološkoj razini u procesu adaptacije modela u repliku, morfemi šest jezika davatelja usklađuju se s morfološkim sustavom hrvatskog jezika. To se usklađivanje – adaptacija – naj-prije odnosi na oblik *izama* bez obzira na to kojoj vrsti riječi pripada, a zatim i na morfološke kategorije vezane uz osnovni oblik.

2.0. Analiza transmorfemizacije počinje od morfološkog sustava jezika davatelja – šest europskih jezika koje sada proučavamo – i jezika primatelja, hrvatskoga. Transmorfemizacija se bazira na pretpostavci da riječ može biti sastavljena od slobodnog morfema i vezanog morfema, da vezani morfem može biti nulti, pa da i sam slobodni morfem čini riječ. Transmorfemizacija se javlja u tri tipa, ovisno o sustavu posuđenice i adaptacije vezanog morfema. Morfološke promjene na toj razini mogu biti trojake: a) *nulta transmorfemiza-cija*, b) *kompromisna* ili *djelomična transmorfemizacija*, c) *potpuna transmorfemiza-cija*.

2.1. *Nulta transmorfemizacija* predstavlja prvi stupanj supstitucije i javlja se kad je model jednoga od šest jezika davatelja preuzet u jezik primatelj kao slo-bodni morfem bez vezanoga morfema, pa nema potrebe za morfološkom adaptacijom osnovnog oblika. Posuđenice toga tipa prelaze u morfološki su-stav hrvatskoga jezika bez promjene, pošto su prethodno adaptirane na fonološkoj razini. Posuđivanje slobodnih morfema potpuno je neograničeno, jer je leksik otvoren sustav, koji prima slobodne morfeme kad se god javi potreba za novim riječima u hrvatskom. Transmorfemizirani su oblici *izama* u principu po svojim dočecima u skladu s morfološkim sustavom hrvatskoga jezika, iako dočetak nekoga od *izama* ne mora uvijek biti identičan ni s jednim hrvatskim

dočetkom. Ti se slučajevi kvalificiraju kao inovacije u hrvatskom morfološkom sustavu. U našoj sistematizaciji nulta se transmorfemizacija provodi po formuli *slobodni morfem + nulti vezani morfem: tip I*. Ta se formula primjenjuje u adaptaciji imenica, rjeđe kod pridjeva, a uopće se ne primjenjuje kod glagola. Slučajeve u kojima nalazimo dočetke koji se ne javljaju u hrvatskom sustavu, svrstavamo u *tip II*.

2.2. *Kompromisna ili djelomična transmorfemizacija* jest drugi stupanj supstitucije na morfološkoj razini ako *izam* zadržava sufiks (vezani morfem) iz jezika davatelja. Taj je sufiks fonološki adaptiran, ali nije u skladu s hrvatskim morfološkim sustavom. Taj djelomično adaptiran oblik modela jednoga od šest jezika davatelja predstavlja kompromisnu repliku na morfološkoj razinu. Budući da je po svojoj prirodi kompromisna replika nestalan i promjenljiv oblik, koji nije završio svoju adaptaciju, ona može prijeći u repliku u daljnjem procesu adaptacije, tj. potpuno se integrirati u sustav jezika primatelja. I ti se vezani morfemi uključuju u inovacije u hrvatskom morfološkom sustavu. Ti vezani morfemi šest europskih jezika davatelja služe za formiranje *pseudoizama* u hrvatskom.

2.3. *Potpuna transmorfemizacija* jest treći i završni stupanj supstitucije, a sastoji se u tome da se svi vezani morfemi šest jezika davatelja, koji nemaju potpune ekvivalente u hrvatskom, zamijene hrvatskim vezanim morfemima – sufiksima istoga značenja i iste funkcije. Na taj se način supstitucija dovodi do kraja, jer je izvršena potpuna adaptacija modela šest jezika davatelja, a time je provedena i potpuna transmorfemizacija. Rezultat potpune transmorfemizacije je replika, potpuno integrirana u sustav hrvatskoga jezika.

3. Promjene koje se javljaju u tijeku adaptacije modela u repliku mogu se klasificirati preciznije, ako se u klasifikaciju uključe dva nova elementa: kronološki i kvalitativni. Tada klasifikacija postaje sadržajnija i primjenljivija, a promjene možemo podijeliti u primarne i sekundarne. Primarne se promjene javljaju u periodu koji traje od početka jezičnog dodira dvaju jezika pa do momenta kad se adaptirani strani element jezika davatelja integrira u sustav jezika primatelja i stječe status domaće riječi toga jezika, u našem slučaju hrvatskoga. Sekundarne su promjene uvjetovane potpunom integracijom *izama* u sustav hrvatskog jezika, što znači da se integrirani *izam* jednoga od šest jezika koje proučavamo ponaša kao svaka druga riječ hrvatskoga jezičnog sustava. U tom se statusu *izam* može dalje razvijati po zakonima hrvatskog jezičnog sustava i sve promjene, kroz koje *izam* prolazi, nazivamo sekundarnima. Primarnost i sekundarnost javljaju se na svim razinama, pa i na morfološkoj razini.

4. **Zaključak.** Transmorfemizacija modela šest jezika koju smo analizirali nije u svim tim analizama jednako zastupljena, tj. njezina tri tipa – nulta, kompromisna (djelomična) i potpuna – ne mogu se primijeniti u svih šest jezika i u sva tri tipa podjednako. Analiza je pokazala da se nulta transmorfem-

mizacija provodi u adaptaciji galicizama (imenicama i pridjevima), germanizama (imenicama i pridjevima), anglicizama (imenicama), hungarizama (imenicama), a da se ne može provesti u rusizmima (imenicama) ni u talijanizmima (imenicama). Kompromisna ili djelomična transmorfemizacija može se provoditi u galicizmima (imenicama), germanizmima (imenicama), anglicizmima (imenicama), rusizmima (imenicama), talijanizmima (imenicama), hungarizmima (imenicama). Potpuna transmorfemizacija primjenjuje se u svim *izmima*, i to: galicizmima (imenicama i pridjevima), germanizmima (imenicama, glagolima i pridjevima), anglicizmima (imenicama), rusizmima (imenicama, pridjevima i glagolima), talijanizmima (imenicama), hungarizmima (imenicama, pridjevima i glagolima).

Ljuba Dabo-Denegri

Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje

Sveučilišta u Splitu

Ruđera Boškovića bb, HR-21000 Split

2. TRANSMORFEMIZACIJA GALICIZAMA

Hrvatski i francuski pripadaju dvjema različitim morfosintaktičkim strukturama. Hrvatski jezik pripada tzv. jezicima sa slobodnim poretkom riječi, gdje je funkcija sintagme označena s pomoću funkcionalnih specifičnih monema (funkcije u rečenici određene su padežnim oblicima). Francuski jezik spada u skupinu jezika sa stalnim poretkom riječi gdje se različiti determinanti predikata karakteriziraju položajem u iskazu.

2.1. Imenice

2.1.1. Određivanje osnovnog oblika. Analiza morfološke adaptacije imeničkih galicizama, tj. formiranje njihova osnovnog oblika i određivanje roda i broja posuđenica u jeziku primatelju, temelji se na transmorfemizaciji koja se javlja u svoja tri tipa.

2.1.1.1. *Nulta transmorfemizacija.* Model i replika sastoje se od samoga slobodnog morfema. Nakon što je prošao adaptaciju na fonološkoj razini model se integrira u morfološki sustav hrvatskoga jezika bez promjene. Nultom se transmorfemizacijom adaptiraju i složenice budući da se u jeziku primatelju one prenose u neanaliziranu obliku:

francuska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova + nulti vezani morfem	osnova + nulti vezani morfem
<i>accord</i>	<i>akord</i>
<i>rendez-vous</i>	<i>randevu</i>

Po tom se tipu transmorfemizacije adaptiraju i osnovni oblici modela čiji dočetcu nisu uvijek u skladu sa sustavom dočetakova imenica u hrvatskom jeziku. Tako imenički galicizmi koji završavaju na samoglasnike *-e, -i, -o, -u* na kojima je naglasak i koji se u hrvatskom ostvaruju kao dugi zadržavaju dočetcu samoglasnik kao dio osnove i vladaju se kao imenice muškoga roda na suglasnik + nulti morfem:

francuska riječ	posuđenica u hrvatskom
<i>buffet</i>	<i>bife²</i>
<i>début</i>	<i>debi</i>
<i>bureau</i>	<i>biro³</i>
<i>ragoût</i>	<i>ragu</i>

2.1.1.2. *Kompromisna transmorfemizacija*. U kompromisnoj transmorfemizaciji, za razliku od nulte, model se sastoji od slobodnog i vezanog morfema. Kod galicizama u hrvatskom kompromisna se transmorfemizacija javlja u dva tipa:

a) Replika zadržava vezani morfem (koji je transfonemiziran) jezika davalca:

francuska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova + sufiks	osnova + fr. vezani morfem
<i>désert-eur</i>	<i>dezert-er</i>
<i>abonn-ement</i>	<i>abon-man</i>
<i>coll-age</i>	<i>kol-až</i>
<i>brigad-ier⁴</i>	<i>brigad-ir</i>
<i>défait-iste</i>	<i>defet-ist</i>

² Neke od imenica koje završavaju na *-e* bilježe i paralelne oblike na *-ej*; fr. *attaché* > hrv. *ataše, atašej*. Lik imenica na *-ej* javlja se prema analogiji s kosim padežima u kojih se umeće *-j-* da bi se izbjegao zijeve između samoglasničke osnove i samoglasničkih padežnih nastavaka.

³ Izuzetak su manji broj posuđenica s naglaskom na predzadnjem slogu u kojih se završno *-o* vlada kao nastavak: *karo* (fr. *carreau*), *žigolo* (fr. *gigolo*).

⁴ Babić 1991:333: Pojedinačni sufiks koji se javlja u nekoliko imenica koje označuju osobe: *komandir, pontonir*, od domaće osnove *pastir* i stvari: *kosir, zoeikir*.

b) Uz zadržavanje transfonemiziranog vezanog morfema jezika davatelja, replika dobiva hrvatski nastavak *-a*, kao oznaku ženskoga roda:

francuska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova + strani sufiks	osnova + fr. sufiks + nast. <i>-a</i>
<i>canonn-ade</i>	<i>kanon-ada</i>
<i>cartonn-age</i>	<i>karton-aža</i>
<i>parfum-erie</i>	<i>parfum-erija</i>
<i>fin-esse</i>	<i>fin-esa</i>
<i>pal-ette</i>	<i>pal-eta</i>
<i>bombonn-ière</i>	<i>bombon-ijera</i>
<i>bureaucrat-ie</i>	<i>birokrac-ija</i>
<i>vitr-ine</i>	<i>vitr-ina</i>

2.1.1.3. *Potpuna transmorfemizacija*. Model se sastoji od slobodnog i vezanog morfema. U potpunoj se transmorfemizaciji strani vezani morfem zamjenjuje morfemom iste funkcije i značenja iz inventara jezika primatelja:

francuska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova + strani sufiks	osnova + domaći sufiks
<i>model-eur</i>	<i>model-ar</i>
<i>maçonn-erie</i>	<i>mason-stvo</i>
<i>affair-ist</i>	<i>afer-aš</i>
<i>fin-esse</i>	<i>fin-oća</i>

U tu skupinu ulaze i internacionalizmi, fonološki i morfološki prilagođeni sustavu hrvatskoga jezika:

fr. *-ation* > hrv. *-acija*:

fr. *dératis-ation* hrv. *deratiz-acija*

fr. *-isme* > hrv. *-izam*:

fr. *chauvin-isme* hrv. *šovin-izam*

2.1.2. *Određivanje roda*. I hrvatski i francuski jezik imaju gramatičko-prirodni rod. U kategoriji imenica koje znače što živo rod se određuje prema spolu. U kategoriji imenica koje znače što neživo, tj. u kategoriji gramatičkog roda, francuski jezik poznaje muški i ženski rod za razliku od hrvatskog koji ima trojni sustav te razlikuje muški, ženski i srednji rod.

⁵ Sufiks *-age* (hrv. *-aža*) dobro je implantiran u hrvatskom jeziku, te sudjeluje u tvorbi riječi s domaćom osnovom: *gnjavaža*, *muljaža*.

2.1.2.1. *Rod posuđenica na suglasnik*. Određivanje roda francuskih posuđenica u hrvatskom jeziku u uskoj je vezi s transfonemizacijom. Naime, posuđenice koje nakon fonološke adaptacije završavaju na suglasnik u hrvatskom prelaze u muški rod (mnoge su imenice na suglasnik + nulti nastavak u hrvatskom muškoga roda), neovisno o tome jesu li u francuskome muškog ili ženskog roda:

francuski	hrvatski
<i>banquet</i> , sb-m	<i>banquet</i> , m
<i>boutique</i> , sb-f	<i>butik</i> , m

2.1.2.2. *Rod posuđenica na -o*. Francuske posuđenice koje završavaju na *-o* u hrvatskom prelaze u muški rod, što je inovacija u morfološkom sustavu hrvatskog jezika budući da su u hrvatskome apelativi na *-o* srednjega roda⁶ (*stablo*, *selo*):

francuski	hrvatski
<i>niveau</i> , sb-m	<i>nivo</i> , m

2.1.2.3. *Rod posuđenica na -e*. Imenice na *-e* u hrvatskome su jeziku srednjega roda (*more*, *polje*). Imenički galicizmi na *-e* u hrvatskom prelaze u muški rod, budući da finalno *-e*, koje se u hrvatskom ostvaruje kao dugo, nije nastavak već čini dio osnove. Dakle, imenice na *-e* vladaju se kao da završavaju na suglasnik što je razlog da ih se također svrstava u morfološke inovacije.

francuski	hrvatski
<i>bidet</i> , sb-m	<i>bide</i> , m

2.1.2.4. *Rod posuđenica na -i i -u*. Francuske posuđenice na *-i* odnosno *-u* u hrvatskom prelaze u muški rod. Budući da se samoglasnici *-i* i *-u* u hrvatskom ne mogu naći u finalnom položaju u nominativu jednine i ove posuđenice idu u morfološke inovacije, jer se ne uklapaju u sustav roda niti osnovnog oblika:

francuski	hrvatski
<i>début</i> , sb-m	<i>debi</i> , m
<i>ragoût</i> , sb-m	<i>ragu</i> , m

⁶ Iako hrvatski jezik poznaje imenice muškoga roda na *-o* (*posao*, *pepeo*), francuske posuđenice na *-o* ne pripadaju ovoj skupini imenica, tj. ne slijede deklinaciju tih imenica već se sklanjaju po paradigmi vlastitih imenica na *-o* (*Karlo*).

2.1.3. *Rod prema sličnosti značenja.* Drugi način određivanja roda slijedi sličnosti značenja, a rod se označuje s pomoću formalnih oznaka morfološkog sustava jezika primatelja i to na dva načina: a) na osnovi spola ljudskih bića; b) s pomoću kontaminacije⁷ ili semantičke analogije. Određivanje roda posuđenica s pomoću formalne oznake roda predstavlja potpunu transmorfemizaciju.

2.1.3.1. *Rod prema spolu.* Oznaka za ženski rod u hrvatskom je nastavak *-a*, pa taj vezani morfem služi kao oznaka za ženski rod posuđenica. Kad se rod određuje prema spolu, morfem *-a* dodaje se na transfonemizirani oblik modela, neovisno o tome je li model u francuskom imao morfološku oznaku za rod ili nije:

francuski	hrvatski
<i>dame-0</i> , sb-f	<i>dam-a</i> , m
<i>maître-esse</i> , sb-f	<i>metres-a</i> , m

2.1.3.2. *Kontaminacija ili semantička analogija.* U nekih je posuđenica u jeziku primatelju rod određen kontaminacijom, tj. sličnošću značenja između posuđenice i koje domaće riječi, pa su na taj način neke od posuđenica postale imenice ženskoga roda:

francuski	hrvatski	analogija po značenju
<i>chanson</i> , sb-m	<i>šansona</i> , f	<i>pjesma</i>

Za neke od navedenih posuđenica za koje smo rekli da su svoj rod odredile kontaminacijom moguće je da je u određivanju roda poslužio jezik posrednik. Jezik posrednik za francuske je posuđenice u hrvatskom njemački.⁸

francuski	njemački	hrvatski
<i>débat</i> , sb-m	<i>die Debatte</i>	<i>debata</i>
<i>blouse</i> , sb-f	<i>die Bluse</i>	<i>bluza</i>
<i>buste</i> , sb-f	<i>die Büste</i>	<i>bista</i>
<i>hautbois</i> , sb-m	<i>die Oboe</i>	<i>oboa</i>

Iako smo za prva dva primjera mogli naći i odgovarajuće domaće riječi prema kojima su te posuđenice mogle odrediti svoj rod (*debata* 'rasprava', *bluza* 'košulja'), za posuđenice *bista* i *oboa* s većom sigurnošću možemo tvrditi da je jezik posrednik bio odlučujući za određivanje njihova roda budući da u jeziku primatelju nije moguće naći domaći izraz za ove posuđenice.

Hrvatski galicizmi, jednom potpuno integrirani u morfološki sustav jezika

⁷ Filipović 1986:131

⁸ Franolić 1969:156; Autor tvrdi da je veliki broj francuskih posuđenica u hrvatskom preuzet preko njemačkog.

primatelja, preuzimaju sve oblike tog sustava, tj. integriraju se u sustav deklinacija hrvatskog jezika i sklanjaju se po paradigmi zavisno od roda.

2.2. Glagoli

U oba je jezika osnovni oblik glagola infinitiv koji se sastoji od osnove i glagolskih dočeta. Karakteristični glagolski dočeci u francuskom su jeziku *-er* (za prvu skupinu glagola), *-ir* (za drugu skupinu glagola) i *-ir, -re, -oir* (za treću skupinu glagola). U hrvatskome se jeziku glagolski dočeci sastoje od infinitivnih formanata *-a, -ova, -ira* i infinitivnog nastavka *-ti*.

2.2.1. Određivanje osnovnog oblika. Adaptacija glagolske posuđenice u hrvatskom jeziku započinje utvrđivanjem njezina osnovnog oblika. Osnovni se oblik hrvatskih galicizama formira zamjenom francuskog infinitivnog nastavka hrvatskim u okviru *potpune transmorfemizacije*. *Nulta i kompromisna transmorfemizacija* nisu predstavljene u adaptaciji francuskih glagola u hrvatskom jeziku.

Budući da u hrvatskom postoji više formanata, prvi stupanj morfološke adaptacije glagola sastoji se u odabiru infinitivnog formanta. Naša je analiza pokazala da se u najvećem broju slučajeva osnovni oblik glagolske posuđenice formira s pomoću hibridnog formanta *-ira* (više o tome u Filipović 1986:137) i nastavka *-ti*:

francuski	hrvatski
<i>défiler</i>	<i>defilirati</i>
<i>esquiver</i>	<i>eskivirati</i>

Prošireni sufiks *-izirati*, koji također dolazi iz njemačkog⁹, sudjeluje u tvorbi samo manjeg broja posuđenica:

francuski	hrvatski
<i>détailler</i>	<i>detaljizirati</i>
<i>porter à l'écran</i>	<i>ekranizirati</i>

Domaći sufiks *-ati*, živ i plodan u hrvatskom, veoma se rijetko javlja u tvorbi glagolskih posuđenica. U našem je korpusu zabilježen u primjerima *dežurati* (fr. *de jour*) i *pudrati* (fr. *poudrer*).

Kako je vidljivo iz navedenih primjera, najveći broj glagolskih posuđenica pripada prvoj grupi francuskih glagola na *-er*. U manjem su broju zastupljene posuđenice koje pripadaju drugoj grupi glagola na *-ir*:

⁹ Franolić 1980:31.

francuski	hrvatski
<i>atterrir</i>	<i>aterirati</i>
<i>démentir</i>	<i>demantirati</i>

2.2.2. Glagolski vid. Francuski jezik, za razliku od hrvatskog, ne poznaje kategoriju glagolskog vida s obzirom na posebni oblik glagola. Svršenost odnosno nesvršenost radnje u francuskom se izražava glagolskim vremenima: jednostavnim glagolskim vremenima izražava se nesvršena radnja (*Il lit/lisait/lira le journal*), a složenim se vremenima izražava svršena radnja (*Il avait/aura lu le journal*).

Tijekom primarne adaptacije francuske glagolske posuđenice samo djelomično mogu izraziti glagolski vid. Hrvatski glagolski galicizmi tvore dvije skupine u hrvatskom jeziku:

- a) glagoli koji označuju nesvršeni vid:
balansirati (F. balancer), *žonglirati* (fr. jongler), *plisirati* (fr. plisser)
- b) dvovidni glagoli:
broširati (fr. brocher), *frizirati* (fr. friser), *protežirati* (fr. protéger)

Svršeni se glagoli razlikuju od nesvršenih samo po kontekstu, a ne i po obliku, dakle nisu morfološki označeni. Međutim, tijekom sekundarne adaptacije francuski glagoli mogu označiti svršeni vid s pomoću morfoloških elemenata (prefiksa) jezika primatelja.

pro-defilirati (fr. défiler), *iz-balansirati* (fr. balancer), *ras-parcelirati* (fr. parceler), *na-parfimirati* (se) (fr. parfumer), *pre-grupirati* (fr. grouper).

2.3. Pridjevi

Iz francuskoga je posuđen u hrvatski jezik razmjerno malen broj pridjeva. U francuskom jeziku pridjevi dobivaju oznaku roda i broja prema modelu koji je sličan imenicama; izbor roda i broja određen je imenicom o kojoj pridjev ovisi (*le petit chat/la petite chatte*). Samo se ograničeni broj pridjeva ne mijenja s obzirom na rod.

2.3.1. Određivanje osnovnog oblika.

2.3.1.1. *Nulta transmorfemizacija.* U našem korpusu bilježimo samo manji broj pridjevskih posuđenica čiji se osnovni oblik formira nultom transmorfemizacijom. Na morfološkoj razini ove pridjevske posuđenice predstavljaju kompromisne replike. Ne pokazuju razlike između jednine i množine, ne primaju nastavke za padeže i ne razlikuju rod.

francuska riječ	posuđenica u hrvatskom
<i>blond, e</i> , adj	<i>blond</i> , adj
<i>lilas</i> , adj	<i>lila</i> , adj

2.3.1.2. *Kompromisna transmorfemizacija*. Kompromisna transmorfemizacija kod pridjevskih galicizama nije zabilježena.

2.3.1.3. *Potpuna transmorfemizacija*. Većina francuskih pridjevskih posuđenica formira svoj osnovni oblik potpunom transmorfemizacijom, preuzimanjem hrvatskog pridjevskog formanta *-an*. Te pridjevske posuđenice, za razliku od skupine posuđenica u kojih se osnovni oblik određuje nultom transmorfemizacijom, imaju sve morfološke osobine hrvatskih pridjeva.

francuska riječ	posuđenica u hrvatskom
<i>brutal, e, adj</i>	<i>brutal-an, adj</i>
<i>marquant, e, adj</i>	<i>markant-an, adj</i>

Mnogo je veća skupina pridjevskih posuđenica koje su u hrvatskom jeziku izvedene sekundarnom adaptacijom prema zakonima tvorbe riječi hrvatskoga jezika. Te su pridjevske posuđenice izvedene od osnovnog oblika već morfološki integrirane francuske posuđenice – imenice s potpunom transmorfemizacijom, te imaju sva obilježja hrvatskih pridjeva, tj. označuju rod, broj i padeže s pomoću nastavaka:

strana riječ	primarna adapt.	pridj. formant	sekundarna ad.
<i>dessert, sb</i>	<i>desert</i>	<i>-ni</i>	<i>desertni</i>
<i>étage, sb</i>	<i>etaža</i>		<i>etažni</i>
<i>jongleur, sb</i>	<i>žongler</i>	<i>-ski</i>	<i>žonglerski</i>
<i>groupe, sb</i>	<i>grupa</i>	<i>-ški</i>	<i>grupaški</i>
<i>arriviste, sb</i>	<i>arivist</i>	<i>-čki</i>	<i>arivistički</i>
<i>chef, sb</i>	<i>šef</i>	<i>-ov</i>	<i>šefov</i>
<i>page, sb</i>	<i>paž</i>	<i>-ev</i>	<i>pažev</i>
<i>entente, sb</i>	<i>antanta</i>	<i>-in</i>	<i>antantin</i>

Dragica Dragičević

Policijska akademija – Visoka policijska škola
Svetošimunska 80, HR-10000 Zagreb

3. TRANSMORFEMIZACIJA GERMANIZAMA

Hrvatski i njemački jezik genetski ne pripadaju istoj jezičnoj skupini, ali su oba jezika predstavnici analitičkog tipa jezika, zbog čega su u njihovim morfološkim strukturama istovremeno uočljive i podudarnosti i razlike.

U oba jezika nalazimo kao glavne vrste riječi imenice, zamjenice, pridjeve i glagole, čiji se deklinirani odnosno konjugirani oblici tvore dodavanjem odgovarajućih nastavaka osnovi.

Germanizmi u današnjem nestandardu hrvatskog jezika podrazumijevaju tri vrste riječi – imenice, glagole i pridjeve –, čije se replike oblikuju kroz jedan od triju stupnjeva transmorfemizacije – nultu, kompromisnu ili potpunu.

3.1. Imenice

3.1.1. Rod. Njemački kao i hrvatski jezik poznaje kategorije prirodnog i gramatičkog roda (muški, ženski i srednji rod), koji je u njemačkom naznačen određenim ili neodređenim članom ispred imenice, a vrlo često i karakterističnim imeničkim nastavcima. Međutim, gotovo sve se imeničke replike njemačkih modela u hrvatskom jeziku javljaju u muškom ili ženskom rodu. Srednjeg su roda jedino replike supstantiviranih infinitiva, tj. naše glagolske imenice s nastavkom *-(ir)anje*.

Kod adaptacije roda imeničkog modela mogu se ustanoviti slijedeći slučajevi:

a) replika zadržava prirodni rod modela, ako on označava osobu određenog spola (*šuster* < *Schuster*, *šnajder* < *Schneider*);

b) replike većine imenica koje završavaju konsonantom ostaju/ postaju muškog roda (*špiگل* < *Spiegel*, *šaltung* < *Schaltung*);

c) gubljenjem vezanog morfema *-e* kod imenica gramatičkog ženskog roda replika poprima muški rod, jer joj slobodni morfem završava konsonantom, karakterističnim za naše imenice muškog roda (*baustel* < *Baustelle*);

d) dodavanjem sufiksa *-a* jednosložnim modelima muškog i srednjeg roda, ili zamjenom sufiksa *-e* ili *-en* hrvatskim *-a* replika poprima ženski rod (*bremza* < *Bremse*, *hauba* < *Haube*; *graba* < *Graben*, *rama* < *Rahmen*); u ovom se slučaju nerijetko radi o adaptaciji roda imeničke replike izazvane kontaminacijom (npr. *Fleck* > *fleka* : *mrlja*, *Lärm* > *larma* : *galama*).

I. Prvu skupinu imeničkih modela obuhvaćenih nultom transmorfemizacijom čine replike jednosložnih imenica muškog roda i njihove složenice koje u hrvatskom jeziku ostaju neizmijenjene.

model	replika
<i>Ziel</i>	<i>cilj</i>
<i>Witz</i>	<i>vic</i>
<i>Verband</i>	<i>ferband</i>

U okviru nulte transmorfemizacije javlja se replika samo jedne imenice ženskog roda *frau* (*Frau*¹⁰ 'žena, supruga gospođa'), i to ne samostalno, nego u složenicama kao npr. *klozetfrau*, *pucfrau*.

¹⁰ Zanimljivo je da se značenjski korelat muškog roda *Mann* 'čovjek, muškarac' javlja također samo u replikama složenica – npr. *dinstman* (*Dienstmann*), *cimerman* (*Zimmermann*).

II. Skupinu germanizama zahvaćenu *kompromisnom transmorfemizacijom* tvore replike sa sufiksima *-er, -en, -el, -ing*, te one s *-ung, -aj* (izvorno ženskog roda) čiji modeli ostaju neizmijenjeni.

	model	replika
-er /əɾ/ > -er	<i>Pfuscher</i>	<i>fušer</i>
	<i>Butter</i>	<i>puter</i> ¹¹
-el /əl/ > -l	<i>Spiegel</i>	<i>špigl</i>
	<i>Titel</i>	<i>titl</i>
-en /ən/ > -n	<i>Kragen</i>	<i>kragn</i>
	<i>Wagen</i>	<i>vagn</i>
-ing /iŋ/ > -ing	<i>Messing</i>	<i>mesing</i>
	<i>Riesling</i>	<i>rizling</i>
-ung /uŋ/ > -ung	<i>Stimmung</i>	<i>štimung</i>
	<i>Schaltung</i>	<i>šaltung</i>
-ei /ae/ > -aj	<i>Malerei</i>	<i>maleraj</i>
	<i>Schlamperei</i>	<i>šlamperaj</i>

III. *Potpuna transmorfemizacija* obuhvaća modele čije replike u hrvatskom jeziku zamjenjuju njemački sufiks hrvatskim, ili jednosložnoj njemačkoj osnovi dodaju hrvatski sufiks:

– skupina imeničkih modela muškog roda zamjenjuje sufiks *-er* hrvatskim *-ar* ili *-or*, a *-ing* našim *-ik*:

	model	replika
-er /əɾ/ > -ar	<i>Lebzelter</i>	<i>licitar</i>
	<i>Schinder</i>	<i>šintar</i>
-er /əɾ/ > -or	<i>Meister</i>	<i>majstor</i>
	<i>Lager</i>	<i>logor</i>
-ing /iŋ/ > -ik	<i>Fasching</i>	<i>fašnik</i>

– modeli na *-el, -er, -ei* mijenjaju svoj njemački sufiks hrvatskim *-a* preuzimajući ženski rod replike:

	model	replika
-el /əl/ > -a	<i>Kugel</i>	<i>kugla</i>
-er /əɾ/ > -a	<i>Muster</i>	<i>mustra</i>
-ei /ae/ > -ija	<i>Tischlerei</i>	<i>tišlerija</i>

– modeli ženskog roda na *-e* ili muškog na *-en* zamjenjuju svoj izvorni sufiks hrvatskim *-a*:

¹¹ Postoje dvije varijante replike modela *Butter* > *puter, putar*, koje uključuju i promjenu roda (f > m), a čak tri varijante modela *Zucker* > *cukar, cuker, cukor*.

	model	replika
-e /ə/ > -a	<i>Flasche</i>	<i>flaša</i>
-en /ən/ > -a	<i>Schinken</i>	<i>šunka</i>

– jednosložni modeli poprimaju naš nastavak *-a* i postaju ženskog roda:

	model	replika
-0 > -a	<i>Stall</i>	<i>štala</i>

3.1.2. Osobitosti replika muškog i ženskog roda.

3.1.2.1. Skupina modela s vezanim morfemom *-el* prolazi u hrvatskom supstandardu i nultu i potpunu transmorfemizaciju, tako da se javljaju dva usporedna oblika replike, i to ženski oblik sa sufiksom *-a* na štokavskom, te muški s *-l* na kajkavskom govornom području.

model	replike	
-el >	-l m	-la f
<i>Strudel</i>	<i>štrudl</i>	<i>štrudla</i>

3.1.2.2. Na isti se način ponaša grupa njemačkih imeničkih modela muškog roda sa sufiksom *-en*, koja ovisno o govornom području (štokavsko ili kajkavsko) realizira u hrvatskom također dvije replike.

model	replike	
-en >	-n	-na
<i>Kragen</i>	<i>kragn</i>	<i>kragna</i>

3.1.2.3. Replike te skupine u hrvatskom su se jeziku oblikovale od njemačkog pluralnog oblika imenica s vezanim morfemom *-en*; dvije hrvatske replike iskazuju razlike u obliku i rodu ovisno o upotrebi na štokavskom nastavkom *-a* (= f) ili na kajkavskom narječju nastavkom *-n* (= m).

model	replike	
pl -en >	-n	-na
<i>Socken</i>	<i>zokn</i>	<i>sokna</i>

3.1.2.4. Posebnu skupinu čine njemačke imenice ženskog roda, čija se replika *cange* (< *Zange*) u hrvatskom javlja kao pluralia tantum, odnosno *škare* (< *Schere*) kao množina ženskog roda, za što bi objašnjenje mogao pružiti njihov izgled (dva kraka), odnosno sufiks *-e* koji se podudara s našim sufiksom za plural ženskog roda.

3.2. Glagoli

3.2.1. Model osnovnog glagolskog oblika, infinitiva, podliježe *potpunoj transmorfemizaciji* mijenjajući svoj izvorni nastavak *-en (-eln, -ern)* hrvatskim *-(a)ti*.

Na isti se način ponašaju i modeli glagola romanskog porijekla s infinitivnim nastavkom *-ieren*, koji i u replici zadržavaju infiks *-ir-*.

	model	replika
-en, -eln, -ern > -ati	<i>jodeln</i>	<i>jodlati</i>
-ieren > -irati	<i>modellieren</i>	<i>modelirati</i>
-en > -irati	<i>packen</i>	<i>pakirati</i>

Zanimljivo je da se infiks *-ir-* javlja u hrvatskoj replici glagola kod kojih inače ne postoji u modelu.

3.2.2. Mada *glagolski vid* u njemačkom jeziku nije toliko naglašen kao u hrvatskom, ipak se glagolske replike mogu svrstati u tri skupine:

a) *nesvršeni* – dodavanjem hrvatskog prefiksa i infiksa *-av-* postiže se njihovo iterativno značenje: *farbati, peglati, porihtavati, prefarbavati, zapeglavati, uštekavati*;

b) *svršeni* – perfektivnost je u replici realizirana dodavanjem hrvatskog prefiksa: *porihtati, ispeglati, odštekati, ražnirati*;

c) *dvovidni glagoli* – *ajnkasirati, blokirati, fiksirati*.

3.3. Pridjevi

U obliku replika u hrvatskom se javlja relativno velika skupina opisnih pridjeva koji su prošli nultu ili kompromisnu transmorfemizaciju (*net, braon; loker*), dok posvojni i manji broj opisnih pridjeva čine skupinu na granici između potpuno transmorfemiziranih i izvedenih replika (*saftan, kičast – grofov, frajlin*).

3.3.1. Opisni pridjevi

3.3.1.1. *Nulta transmorfemizacija* vidljiva je kod replika jednosložnih pridjeva koji zadržavaju oblik modela.

model	replika
<i>glatt</i>	<i>glat</i>
<i>schick</i>	<i>šik</i>

3.3.1.2. *Kompromisnom transmorfemizacijom* nastale su replike njemačkih opisnih pridjeva sa sufiksom *-er, -ig* i *-lich*, čiji se oblik podudara s oblikom modela.

	model	replika
-er = -er	<i>sicher</i>	<i>ziher</i>
-ig > -ik	<i>schübig</i>	<i>šebik</i>
-lich > -lih	<i>gemütlich</i>	<i>gemitlih</i>

Karakteristika replika opisnih pridjeva kod kojih su prisutne nulta i kompromisna transmorfemizacija jest indeklinabilnost.

3.3.2. Osobitosti njemačkih pridjevskih replika

3.3.2.1. Skupina pridjevskih posuđenica izvedena je od glagolske osnove dodavanjem hrvatskog nastavka za tvorbu glagolskog pridjeva trpnog *-an* ili *-iran*.

<i>-an</i>	<i>ciljan</i>
<i>-iran</i>	<i>broširan</i>

3.3.2.2. Skupina opisnih pridjeva je pridjevskim vezanim morfemima izvedena iz replika njemačkih imenica:

<i>-an</i>	<i>-ast</i>	<i>-at</i>	<i>-av</i>	<i>-en</i>	<i>-ičan</i>	<i>-ovan</i>	<i>-ski</i>
<i>cinčan</i>	<i>ciglast</i>	<i>grisnat</i>	<i>tračav</i>	<i>ciglen</i>	<i>cilindričan</i>	<i>burzovni</i>	<i>cehovski</i>
<i>paran</i>	<i>kičast</i>			<i>cukren</i>	<i>feleričan</i>	<i>gruntovni</i>	<i>licitarski</i>

3.3.2.3. Jednako je tako iz replika njemačkih imenica uz pomoć hrvatskih pridjevskih nastavaka nastala i skupina *posvojnih pridjeva*, i to dodavanjem pridjevskog nastavka *-ov* imenicama muškog, a *-in* onima ženskog roda.

<i>-ov</i>	<i>grofov</i>
<i>-in</i>	<i>bombin</i>

Antica Menac

Zavod za lingvistička istraživanja

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

4. TRANSMORFEMIZACIJA RUSIZAMA

Hrvatski i ruski su slavenski jezici sintetičkoga tipa te u svom morfološkom sustavu imaju mnogo zajedničkih crta. Te se zajedničke crte često u mnogome razlikuju od odgovarajućih pojava u jezicima analitičkog tipa, pa se tipovi transmorfemizacije pri adaptaciji ruskih modela u hrvatskom jeziku u nekim elementima razlikuju od tipova transmorfemizacije modela iz analitičkih jezika.

Stoga ćemo u općeprihvaćene postavke o transmorfemizaciji (Filipović 1986 i dr.) ugraditi tipove *identičnih tvorbi* ruskih modela i hrvatskih rusizama.

4.1. Imenice

4.1.1. Rod imenica. U hrvatskom i ruskom jeziku imenice mogu biti muškoga, ženskoga i srednjega roda. Rod imenica jest gramatičko-prirodna kategorija. Po principima prirodnog roda spol živih bića (u prvom redu ljudskih bića, a donekle i nekih životinja) određuje muški i ženski rod odgovarajućih imenica. Po principima gramatičkoga roda imenice se raspodjeljuju na muški, ženski i srednji rod prema završetku osnovnog oblika i prema deklinacijskom sustavu.

3.1.1.1. *Osnovni oblik imenica* najčešće se podudara u oba jezika. Za imenice muškog roda karakterističan je tip *osnova + nulti nastavak*. Rjeđe tom tipu pripadaju neke imenice ženskoga roda. Za imenice ženskog roda karakterističan je tip *osnova + nastavak -a*. Rjeđe tom tipu pripadaju neke imenice muškoga roda za oznaku muških osoba. Za imenice srednjega roda karakterističan je tip *osnova + nastavci -o, -e*.

4.1.2. Transmorfemizacija.

4.1.2.1. *Nulta transmorfemizacija*. Budući da u ruskom i hrvatskom nema imenica tipa *slobodni morfem bez vezanog morfema*, klasični tip nulte transmorfemizacije nije predstavljen.

Prema *identičnoj tvorbi* modela i replike predlažemo za nultu transmorfemizaciju ova dva tipa:

a) Kod imenica muškog roda: *slobodni morfem + nulti nastavak* u oba jezika:

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slob. morfem + nulti nastavak	slob. morfem + nulti nastavak
кнут	knut
лось	los
пуд	puđ

b) Kod imenica ženskog roda: *slobodni morfem + nastavak -a* u oba jezika:

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slob. morfem + nastavak -a	slob. morfem + nastavak -a
могила	mogila
няня	njanja
тундра	tundra

c) Imenice muškog roda istog sastava: *slobodni morfem + nastavak -a*:

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slob. morfem + nastavak -a	slob. morfem + nastavak -a
<i>дядя</i>	<i>djadja</i>
<i>вевежа</i>	<i>nevježa</i>

4.1.2.2. *Kompromisna transmorfemizacija*. U kompromisnoj transmorfemizaciji, za razliku od nulte, u sastavu imenice nalazi se i sufiks. Kod rusizama u hrvatskom jeziku nalazimo klasični tip kompromisne transmorfemizacije, upotpunjen nastavkom imenice, tj. *slobodni morfem + ruski sufiks + nastavak* (koji može biti i nulti). Pored toga tipa nalazimo i tip *identične tvorbe*, kad se ruski i hrvatski sufiks podudaraju.

Kompromisna transmorfemizacija klasičnog tipa

a) kod imenica muškoga roda: *slobodni morfem + (ruski) sufiks + nulti nastavak*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem + sufiks + nulti nastavak	slobodni morfem + ruski sufiks + nulti nastavak
<i>натурщик</i>	<i>naturščik</i>
<i>нервчик</i>	<i>neročik</i>
<i>кружок</i>	<i>kružok</i>
<i>москвич</i>	<i>moskvič</i>

b) kod imenica ženskoga roda: *slobodni morfem + (ruski) sufiks + nastavak -a*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem + sufiks + nastavak -a	slobodni morfem + ruski sufiks + nastavak -a
<i>бабушка</i>	<i>babuška</i>
<i>катюша</i>	<i>kačuša, katjuša</i>
<i>матрешка</i>	<i>matrjoška</i>

c) kod imenica muškoga roda istoga sastava kao pod b): *slobodni morfem + (ruski) sufiks + nastavak -a*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem + sufiks + nastavak -a	slobodni morfem + ruski sufiks + nastavak -a
<i>бабушка</i>	<i>bačuška, batjuška</i>
<i>дедушка</i>	<i>djeduška</i>
<i>стиляга</i>	<i>stiljaga</i>

Kompromisna transmorfemizacija u tipovima identične tvorbe (sa sufiksima istoga fonemnog sastava)

a) kod imenica muškog roda: *slobodni morfem + sufiks (ruski = hrv.) + nulti nastavak*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem +sufiks (rus. = hrv.) + nulti nastavak	
кулак	<i>kulak</i>
бойар	<i>bojar, boljar</i>
мужик	<i>mužik</i>
спутник	<i>sputnik</i>
большевик	<i>boljševik</i>

b) kod imenica ženskog roda: *slobodni morfem + sufiks (ruski = hrv.) + nulti nastavak*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem +sufiks (rus. = hrv.) + nulti nastavak	
гласность	<i>glasnost</i>
принадлежность	<i>prinadležnost</i>

c) kod imenica ženskoga roda: *slobodni morfem + sufiks (ruski = hrv.) + nastavak -a*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem +sufiks (rus. = hrv.) + nastavak -a	
чистка	<i>čistka</i>
уровниловка	<i>uravnioľovka</i>

4.1.2.3. *Potpuna transmorfemizacija*. U potpunoj transmorfemizaciji obaveznom se elementom javlja sufiks i time se adaptacija ruskih riječi u hrvatskom podudara s ovim tipom klasične transmorfemizacije: ruski sufiks modela zamjenjuje se istoznačnim hrvatskim sufiksom. U potpunoj transmorfemizaciji izostaje tip identičnih tvorbi, koji nalazimo u nultoj i kompromisnoj transmorfemizaciji.

a) kod imenica muškoga roda: *slobodni morfem + hrvatski sufiks + nulti nastavak*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem +ruski sufiks + nulti nastavak	slobodni morfem + hrvatski sufiks + nulti nastavak
замок	<i>zamac</i>
комсомолец	<i>komsomolac</i>

b) kod imenica ženskoga roda: *slobodni morfem + hrvatski sufiks + nastavak -a*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem + ruski sufiks + nastavak -a	slobodni morfem + hrvatski sufiks + nastavak -a
<i>обломовщина</i>	<i>oblomovština</i>

c) kod imenica srednjega roda: *slobodni morfem + hrvatski sufiks + nastavak -o, -e*

ruski izvor	rusizam u hrvatskom
slobodni morfem + ruski sufiks + nastavak -o, -e	slobodni morfem + hrvatski sufiks + nastavak -o, -e
<i>самодержавие</i>	<i>samodržavlje</i>

4.1.3. Pridjevi

4.1.3.1. *Određivanje osnovnog oblika*. U oba jezika pridjevi imaju duži i kraći oblik, ali im funkcije i značenja nisu identični. Polazeći od veće čestote uporabe u hrvatskom se osnovnim smatra kraći, a u ruskom duži oblik, pa se tako oni daju i u rječnicima.

Struktura hrvatskih pridjevskih rusizama odgovara strukturi velikog dijela hrvatskih pridjeva. Osnovi, koja se sastoji od korijena i sufiksa, dodaju se nastavci za rod, broj i padež. U oba su jezika vrlo frekventni sufiksi *-n-* i *-sk-*:

<i>буквальный</i>	<i>bukvalan</i>
<i>советский</i>	<i>sovjetski</i>

4.1.3.2. *Transmorfemizacija*. Broj tipova transmorfemizacije pridjevskih rusizama ograničen je ponajprije time što u ruskom nema pridjeva koji predstavljaju sam slobodni morfem, a zatim i time što su pridjevski sufiksi ruskog i hrvatskog jezika u velikoj mjeri jednaki pa se ne mogu kvalificirati niti samo kao ruski niti samo kao hrvatski.

4.1.3.2.1. *Nulta transmorfemizacija* nije kod pridjevskih rusizama zabilježena.

4.1.3.2.2. *Kompromisna transmorfemizacija* nije zabilježena.

4.1.3.2.3. *Potpuna transmorfemizacija*

4.1.3.2.3.1. Neki pridjevski sufiksi, premda potječu od istog oblika, sada se donekle razlikuju u jeziku davatelju i jeziku primatelju, pa se može uzeti da je oblik rusizma nastao zamjenom ruskoga sufiksa hrvatskim:

<i>козацкий</i>	<i>kozački</i>
<i>ударнический</i>	<i>udarnički</i>

4.1.3.2.3.2. Pridjevski sufiksi *-ov-/ev-*, *-in-* s posesivnim značenjem primjenjuju se u sekundarnoj adaptaciji za tvorbu pridjeva od imeničkih rusi-

zama. Tako se prema imenici *isljednik* tvori pridjev *isljednikov*, prema *bjelogvardijac* *bjelogvardijčev*, prema *babuška* *babuškin*.

4.2. Glagoli

Iz ruskoga je posuđen u hrvatski jezik malen broj glagola, a od toga je još manji broj onih koji se u njemu aktivno upotrebljavaju. Neki se od njih upotrebljavaju samo u jednom obliku (npr. u participu pasivnom), a neki su u rječnicima zabilježeni samo u jednom aspektu (samo u imperfektivnom ili samo u perfektivnom) iako se ponegdje može pretpostaviti i onaj nezabilježeni.

4.2.1. Određivanje osnovnog oblika. Infinitiv kao osnovni glagolski oblik ima u dva jezika primatelja mnogo sličnosti. Zajednički im može biti prefiks (ruski *из-, о-, по-, про-, у-*, hrvatski *из-, о-, по-, про-, у-*) i sufiks (ruski *-а-, -и-, -ова-*, hrvatski *-а-, -и-, -ова-*). U našem korpusu nalazimo hrvatski infinitivni nastavak *-ti* (od još mogućega *-ći*) prema ruskom *-ть* (od još mogućih *-ти* i *-чь*). Od tako formirana infinitiva mogu se tvoriti vremena i načini svojstveni hrvatskoj konjugaciji.

Pomoću prefikasa i sufikasa tvore se i novi glagoli.

Po vidu (aspektu) neki glagolski rusizmi, kao i njegovi modeli, tvore vidske parove:

<i>убедить/убеждать</i>	<i>ubijediti/ubjeđivati</i>
<i>пояснить/пояснять</i>	<i>pojasniti/pojašnjavati</i>
<i>извиниться/извиняться</i>	<i>izviniti se / izvinjavati se</i>

Neki su glagolski rusizmi, kao i njihovi modeli, samo imperfektivni (nesvršeni) i ne tvore vidski par:

<i>работать</i>	<i>rabotati</i>
<i>упражнять</i>	<i>upražnjavati</i>

4.2.2. Transmorfemizacija.

4.2.2.1. *Nulta transmorfemizacija* nije predstavljena pri adaptaciji ruskih glagola u hrvatskom jeziku.

4.2.2.2. *Kompromisna transmorfemizacija* nije predstavljena u adaptaciji ruskih glagola u hrvatskom jeziku.

4.2.2.3. *Potpunu transmorfemizaciju* nalazimo u slučajevima kad je ruski sufiks zamijenjen hrvatskim. Takvi su hrvatski sufiksi *-ava-* i *-iva-*, kojih u ruskom jeziku nema.

<i>извиняться</i>	<i>izvinjavati se</i>
<i>упражнять</i>	<i>upražnjavati</i>
<i>убеждать</i>	<i>ubjeđivati.</i>

Anja Nikolić-Hoyt
Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

5. TRANSMORFEMIZACIJA ANGLICIZAMA

5.1. Usporedba morfoloških sustava hrvatskog i engleskog jezika

Analizu morfološke adaptacije osnovnog oblika engleskih riječi, to jest *modela*, u posuđenice odnosno *replike* u hrvatskom, te njihovu integraciju u hrvatski morfološki sustav nužno je započeti s usporedbom morfoloških sustava dvaju jezika u dodiru. Prije svega, za razliku od engleskog jezika kod kojeg četiri glavne vrste riječi: imenice, glagoli, pridjevi i prilozi ulaze u kategoriju osnovnog oblika po formuli *slobodni morfem + nulti vezani morfem*, hrvatski jezik ima karakteristične dočetke za pojedine vrste riječi: imenice, glagole, pridjeve i priloge. Nadalje, kada je riječ o određivanju roda posuđenica, treba naglasiti da je rod u engleskom prirodan¹², a u hrvatskom gramatički, pa se engleske posuđenice u određivanju svoga roda moraju uključiti u sustav gramatičkog roda jezika primatelja, to jest hrvatskoga. Što se pak tiče adaptacije engleskih glagola na morfološkoj razini, treba naglasiti da se engleski glagolski sustav razlikuje od glagolskog sustava u hrvatskom i po tome što nema kategorije glagolskog vida ili aspekta, prema kojoj se glagoli u hrvatskom dijele na glagole koji izražavaju perfektivni vid i glagole koji izražavaju imperfektni aspekt. Na kraju, za razliku od hrvatskih pridjeva, koji rod, broj i padeže označuju pomoću nastavaka, pridjevi u engleskom ne pokazuju razlike između singulara i plurala, ne razlikuju ni rod ni padeže. Zbog svega toga, proces morfološke adaptacije engleskih modela u replike u hrvatskom karakteriziraju nemale i znakovite promjene.

5.2. Morfološka adaptacija imenica

U analizi morfološke integracije imenica posuđenica, to jest određenja njihova osnovnog oblika i kategorije roda, javlja se transmorfemizacija u svoja tri tipa, ovisno o sastavu modela i adaptaciji vezanog morfema.

5.2.1. Nulta transmorfemizacija. Nulta je transmorfemizacija prvi stupanj supstitucije na morfološkoj razini: model odgovara replici i obratno. Naime, nakon što je prošao adaptaciju na fonološkoj razini, osnovni se oblik jezika

¹² Što znači da imenice koje označavaju ljude određuju svoj rod prema spolu, dok su stvari i pojmovi srednjega roda.

davatelja, *model*, koji se u tom slučaju sastoji od (strane) osnove bez vezanog morfema, integrira u morfološki sustav jezika primatelja bez formalne morfološke promjene, dakle kao *replika* sastavljena od (strane) osnove i nultog vezanog morfema. Taj transfonemizirani oblik po svojem je dočetu obično u skladu s morfološkim sustavom jezika primatelja. Kao što znamo, od samoglasnika hrvatskoga jezika samo se *-i* i *-u* ne mogu naći u finalnoj poziciji u nominativu jednine. Stoga (engleske) posuđenice koje završavaju na *-i* i *-u* u hrvatskom jeziku zadržavaju dočetni samoglasnik kao dio osnove i ponašaju se kao domaće imenice koje u nominativu jednine imaju nulti morfem, na primjer *dandy* : *dendi*.¹³

Nulti tip transmorfemizacije najčešće se primjenjuje upravo kod imenica jer u oba jezika, i u engleskom i u hrvatskom, velik broj imenica završava na konsonant i nema vezanog morfema.

engleska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova bez vezanog morfema	osnova + nulti vezani morfem
<i>drill</i>	<i>dril</i>

5.2.2. Kompromisna transmorfemizacija. Kompromisna transmorfemizacija drugi je stupanj supstitucije. Javlja se kad posuđenica zadržava sufiks, vezani morfem jezika davatelja koji jest fonološki adaptiran, transfonemiziran, ali nije u skladu s morfološkim sustavom jezika primatelja¹⁴. Dakle, model se sastoji od slobodnog i vezanog morfema koji se morfološki ne adaptiraju. Takav samo djelomično adaptiran oblik modela predstavlja *kompromisnu repliku na morfološkoj razini*.

Najčešći primjeri kompromisne transmorfemizacije anglicizama jesu kompromisne replike s vezanim morfemima:

*-er*¹⁵

engleska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova + sufiks	osnova + strani sufiks
<i>skat-er</i>	<i>skejt-er</i>

*-ing*¹⁶

engleska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova + sufiks	osnova + strani sufiks
<i>cast-ing</i>	<i>kast-ing</i>

¹³ Filipović 1986:119–121.

¹⁴ Filipović 1986:122.

¹⁵ Babić 1991:331–2: »U više imenica izvedenih od stranih osnova. U većini su izvedene od glagolskih osnova i znače vršitelja radnje«.

¹⁶ Babić 1991:333: pojedinačni sufiks.

-or¹⁷, -ist¹⁸, -et¹⁹

engleska riječ	posuđenica u hrvatskom
osnova + sufiks	osnova + strani sufiks
<i>edit-or</i>	<i>edit-or</i>
<i>medieval-ist</i>	<i>medieval-ist</i>
<i>wagon-ette</i>	<i>wagon-et</i>

5.2.3. Potpuna transmorfemizacija. Potpuna transmorfemizacija kao treći stupanj supstitucije na morfološkoj razini nastavlja adaptaciju vezanog morfema jezika davatelja koji ne odgovara morfološkom sustavu jezika primatelja. Model se sastoji od slobodnog i vezanog morfema (osnove i sufiksa), ali se vezani morfem zamjenjuje morfemom iste funkcije i značenja iz inventara jezika primatelja. Rezultat potpune adaptacije na morfološkoj razini jest replika potpuno integrirana u sustav jezika primatelja²⁰.

engleska riječ	posuđenica u hrvatskom
model	replika
osnova + sufiks	osnova + hrvatski ili kroatizirani sufiks
<i>box-er</i>	<i>boks-ač</i>
<i>strik-er</i>	<i>štrajk-aš</i>
<i>frustr-ation</i>	<i>frustr-acija</i>
<i>garbageo-logy</i>	<i>garbag-o-log-ija</i>

Čim se posuđenica potpuno integrira u morfološki sustav jezika primatelja kao replika, ona preuzima sve oblike tog sustava. Imenice se dakle integriraju u deklinacijski sustav jezika primatelja i sklanjaju se po paradigmi ovisno o rodu. Prema tome, čim je određen rod posuđenice, određena je i deklinacija posuđenice, imenice.²¹ Velik broj engleskih posuđenica imenica u hrvatskom određuje svoj novi (gramatički) rod prema suglasničkom dočetu u nominativu singulara jer su u hrvatskom mnoge imenice na suglasnik muškoga roda. Posuđenice koje završavaju na konsonant, a koje su u engleskom bile srednjega roda, prelaze u muški rod. Po istom principu, koji se naziva *tendencija muškog roda*²², engleske posuđenice u hrvatskom koje završavaju na *-o* muš-

¹⁷ Babić 1991:289: »U osnovi su imenice stranoga podrijetla«.

¹⁸ Babić 1991:324: Većina izvedenica sa sufiksom *-ist* zapravo je preuzeta iz stranih jezika; sufiks *-ist* dolazi na strane osnove, a samo iznimno na domaće (*kraljist*, *sluhist*, *vezist* i *zborist*).

¹⁹ Babić 1991:332: pojedinačni sufiks.

²⁰ Filipović 1986:123.

²¹ Filipović 1986:133.

²² Filipović 1986:130.

koga su roda, što predstavlja inovaciju u morfološkom sustavu hrvatskoga jezika, budući da su u hrvatskom apelativi na *-o* srednjeg roda. I posuđenice na *-i* odnosno *-u* muškoga su roda prema *tendenciji muškog roda*, ali također spadaju u morfološke inovacije jer se ne uklapaju u sustav roda (niti osnovnog oblika) u hrvatskom. Osim toga, rod koji se određuje prema sličnosti značenja označava se pomoću formalnih oznaka morfološkog sustava jezika primatelja. U hrvatskom kao jeziku primatelju formalne oznake roda jesu pridjevski sufixi za određivanje roda: *-o*, *-a*, *-o*. Određivanje roda posuđenica pomoću formalne oznake roda predstavlja potpunu transmorfemizaciju jer je to proces u kojem se na transfonemizirani oblik modela dodaje vezani morfem jezika primatelja, odnosno vezani morfem *-a*, koji u hrvatskom označava ženski rod. Vezani se morfem *-a* dodaje i u onim slučajevima kad je u engleskoj imenici modelu ženski rod već označen formalnom morfološkom oznakom za ženski rod, engleskim vezanim morfemom *-ess* (*steward-ess* : *stjuard-es-a*).

5.3. Adaptacija glagola na morfološkoj razini

Morfološka adaptacija engleskog glagola u glagolsku posuđenicu u hrvatskom mnogo je složenija nego adaptacija imenice. Ponajprije, budući da engleski glagoli nemaju glagolskog infinitivnog dočетка po kojem bi se razlikovali od drugih vrsta riječi, glagolski anglicizmi formiraju svoj osnovni oblik po pravilima tvorbe glagola u hrvatskom. Kako je u većini europskih jezika osnovni oblik glagola infinitiv koji se sastoji od osnove i glagolskog dočетка (formanta i nastavka), prvi se stupanj morfološke adaptacije glagola sastoji od izbora infinitivnog formanta²³. Naime, u hrvatskom postoji veći broj infinitivnih formanata za tvorbu glagola, na primjer *-ati* (*boksati*, *fiksati*, *miksati*), *-ovati* (*filmovati*, *flertovati*), a osim domaćih infinitivnih formanata mogu se upotrijebiti i formanti preuzeti iz jezika posrednika koji ulaze u nove hibridne tvorevine infinitivnih dočetakata, na primjer *-ir-ati* (*nokautirati*, *šutirati*, *testirati*).

Nadalje, kao što je već bilo istaknuto, engleski se glagolski sustav razlikuje od glagolskog sustava u hrvatskom i po tome što nema kategorije glagolskog vida koja je karakteristična za hrvatski. Prema tome, kad se u hrvatski morfološki sustav preuzima engleska glagolska posuđenica, pri njoj se adaptaciji javlja i problem označavanja glagolskog vida. Prema svojoj mogućnosti da izraze glagolski vid engleske glagolske posuđenice mogu se podijeliti: a) na one glagole koji vid izražavaju kontekstom, dakle bez morfološke oznake, i b) na glagole koji prefiksom ili infiksom određuju svoj vid²⁴. Tijekom primarne adaptacije, to jest procesa formiranja osnovnog oblika replike, engleske glagolske posuđenice stječu ograničenu sposobnost izražavanja kategorije glagolskog vida. Morfološki integrirani kroz potpunu transmorfemizaciju, gla-

²³ Filipović 1986:136.

²⁴ Filipović 1986:141.

glagolski anglicizmi ulaze u tri kategorije: perfektivni, imperfektivni i dvovidni, ali se perfektivni glagoli razlikuju od imperfektivnih samo po značenju, a ne i po obliku, dakle nisu morfološki označeni. Međutim, tijekom sekundarne adaptacije, koja obuhvaća dodatni proces adaptacije replike nakon njezine integracije u sustav jezika primatelja, neki integrirani glagolski anglicizmi mogu u jeziku primatelju nastaviti svoj razvoj i zadobiti morfološku oznaku za svršeni vid (prefiks) identičnu oznaci koju imaju glagoli u hrvatskom. To se odnosi na engleske posuđenice dvovidne glagole i one koji svojim osnovnim oblikom označavaju nesvršeni vid. Na primjer, dvovidni glagol *blefirati*, koji pomoću konteksta može označiti svršeni i nesvršeni vid, može u sekundarnoj adaptaciji pomoću prefiksa *iz-*, *od-* ili *za-* postati glagol koji označava svršeni vid: *iz-blefirati*, *od-blefirati*, *za-blefirati*. Na kraju, može se zaključiti da se adaptacija glagola, njihovih osnovnih oblika i kategorije glagolskog vida odvija pomoću potpune transmorfemizacije i dvostupnjevite adaptacije: primarne i sekundarne²⁵.

5.4. Adaptacija pridjeva

Engleske pridjevske posuđenice u hrvatskome jeziku tvore dvije skupine. Prva se sastoji od pridjeva koji su neposredno preuzeti iz engleskog i njihov je broj vrlo ograničen. To su, na primjer, pridjevi *fer*, *fit*, *groggi*, *mini*, *seksi*, *vestern*, koji se adaptiraju po primarnoj adaptaciji na fonološkoj i morfološkoj razini te predstavljaju kompromisne replike jer su zadržali sve morfološke osobine engleskih pridjeva (nepromjenjivost), a nisu preuzeli glavne karakteristike pridjeva u hrvatskom (označavanje roda, broja i padeža). Njihov osnovni oblik formira se nultom transmorfemizacijom jer imaju nulti vezani morfem²⁶. U drugoj se skupini nalaze pridjevi koji su izvedeni od strane osnove po zakonima tvorbe riječi jezika primatelja. Dakle, ti su pridjevi engleske posuđenice u hrvatskom proizvod sekundarne adaptacije budući da su izvedeni od osnovnog oblika neke već adaptirane engleske posuđenice imenice, i to potpunom transmorfemizacijom, to jest pomoću pridjevskih formanata u morfološkom sustavu hrvatskoga jezika: *-an*, *-ov*, *-ski* te imaju sve spomenute morfološke osobine hrvatskih pridjeva²⁷.

<i>-an</i>	<i>rekord-an</i>
<i>-ov</i>	<i>bard-ov</i>
<i>-ski</i>	<i>film-ski</i>

²⁵ Filipović 1986:142–4.

²⁶ Filipović 1986:145.

²⁷ Filipović 1986:146.

Na kraju možemo zaključiti da je proces formiranja morfološkog oblika anglicizma složeni proces koji obuhvaća kako promjene koje se reguliraju transmorfemizacijom tako i promjene koje se javljaju u morfološkim kategorijama karakterističnim za pojedine vrste riječi. To osobito vrijedi za one kategorije po kojima se jezik primalac razlikuje od jezika davatelja.²⁸

Lelija Sočanac
Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

6. TRANSMORFEMIZACIJA TALIJANIZAMA

6.1. Uvod. Morfološki sustavi hrvatskog i talijanskog jezika

O dodirima hrvatskog i talijanskog jezika može se govoriti na sinkronijskoj i dijakronijskoj razini; nadalje, treba spomenuti da je do međusobnih dodira dolazilo kako na razini standardnih jezika (standardni hrvatski i talijanski, utemeljen na toskanskom), tako i na razini dijalekata (hrvatski primorski govori i mletački). U ovome ćemo se radu uglavnom zadržati na sinkronijskoj razini i dodirima standardnih jezika.

Sličnosti između leksika i morfoloških sustava jezika u dodiru jedan su od elemenata koji olakšavaju jezično posuđivanje. Hrvatski i talijanski genetski pripadaju različitim jezičnim skupinama (slavenska i romanska), pri čemu se leksičke sličnosti mogu uglavnom tražiti u zajedničkome fondu latinizama, grecizama i ostalih internacionalizama koji su dio zajedničke europske kulturne baštine. Među morfološkim sustavima dvaju jezika postoje znatne razlike, budući da je talijanski sustav djelomično analitički, dok je hrvatski u potpunosti sintetički, s vrlo složenim fleksijama i slobodnim redom riječi.

6.2. Morfološka adaptacija imenica

6.2.1. Određivanje osnovnog oblika

6.2.1.1. *Nulta transmorfemizacija*. U adaptaciji imenskih talijanizama ne možemo govoriti o nultoj transmorfemizaciji koja je karakteristična za riječi tipa: *slobodni morfem + nulti vezani morfem*, budući da sve talijanske imenice imaju karakterističan nastavak (-a, -o, -e).

²⁸ Filipović 1990:31.

6.2.1.2. *Kompromisna transmorfemizacija*. Tomu stupnju adaptacije pripadaju imenski talijanizmi koji zadržavaju talijanski vezani morfem (nastavak ili sufiks).

Zadržavanje nastavka *-o* kod imenskih talijanizama muškoga roda pripada u najvećem broju primjera ovome stupnju transmorfemizacije. Premda navedeni nastavak postoji i kod hrvatskih imenica muškoga roda, funkcija mu je znatno sužena u odnosu prema funkcijama talijanskog nastavka, te se javlja samo kod osobnih imena (*Marko*) i hipokoristika (*braco*). Kao primjere toga tipa transmorfemizacije možemo navesti *belcanto* > *belkanto*, *cembalo* > *čembalo*, *chiaroscuro*, *corso* > *korzo*, *maestro*, *saldo*, *studio*, *tempo*, *Trecento* > *Trečento*.

Posuđenice muškoga roda na *-e* također smatramo primjerima ovoga tipa transmorfemizacije, budući da je u hrvatskom navedeni nastavak karakterističan za srednji rod (*bel paese* – *belpaeze*, *belvedere*, *duce* – *duče*, *lungomare*, *salto mortale* – *saltomortale*).

Nadalje, svi imenski talijanizmi koji završavaju sufiksom pripadaju kompromisnoj transmorfemizaciji. Pri tome su česti deminutivni sufiksi *-etto/-etta* (*amoretto* > *amoreto*, *libretto* > *libreto*; *giacchetta* > *jaketa*, *novelletta* > *noveleta*, *operetta* > *opereta*), *-ino/-ina* (*concertino*, *pianino*; *ballerina* > *balerina*, *sonatina*, *terzina* > *tercina*) i *-ello/-ella* (*lamella* > *lamela*, *pulcinella* > *pulčinela*). Među ostalim sufiksima navest ćemo *-ura* (*bravura*, *caricatura* > *karikatura*, *coloratura* > *koloratura*, *fioritura*), *-ata* (*cantata* > *kantata*, *fregata*, *granata*, *regata*, *scalinata* > *skalinata*, *toccata* > *tokata*), *-essa* (*contessa* > *kontesa*), *-one* (*minestrone*).

6.2.1.3. *Potpuna transmorfemizacija*. Potpunom transmorfemizacijom dolazi do zamjene talijanskog nastavka ili sufiksa domaćim.

U najvećem broju slučajeva u našem je korpusu taj tip transmorfemizacije vezan uz promjenu roda imenskih talijanizama. Kao primjere promjene muškog roda imenica u ženski možemo navesti sljedeće: *avorio* > *avorija*, *bagno* > *banja*, *biscotto* > *piškota*, *broccolo* > *brokula*, *bronzo* > *bronca*, *capuccio* > *kapuca*, *cerato* > *cerada*, *intarsio* > *intarzija*, *mandarino* > *mandarina*, *mandolino* > *mandolina*, *moschetto* > *mušketa*, *salame* > *salama*, *salnitro* > *salitra*, *schizzo* > *skica*, *stollo* > *štula*. Kao primer promjene ženskoga u muški rod iz našega korpusa možemo navesti samo: *cassata* > *kasato*.

Potpunoj transmorfemizaciji također pripada zamjena nastavka *-e* karakterističnim hrvatskim nastavkom *-a* (*botte* > *bota*, *canzone* > *kancona*, *dote* > *dota*).

Najčešći primjer zamjene talijanskog sufiksa jest *-ismo* > *-izam* (*banditismo* > *banditizam*, *cicisbeismo* > *čičizbeizam*, *irredentismo* > *iredentizam*, *italianismo* > *italijanizam*, *macchiavellismo* > *makjavelizam*, *passatismo* > *pasatizam*, *pirandellismo* > *pirandelizam*, *qualunquismo* > *kvalunkvizam*).

6.2.1.4. *Gubitak nastavka*. Kod imenskih talijanizama muškoga roda gubitak nastavka (*-o*, *-e*) najčešći je oblik adaptacije. Tako imenice dobivaju

završni suglasnik, čime se bez teškoća uklapaju u hrvatski sustav. Primjeri adaptacije toga tipa vrlo su brojni, te ih ovdje možemo navesti samo nekoliko: *acquarello* > *akvarel*, *agrume* > *agrumska*, *arsenale* > *arsenal*, *balcone* > *balkon*, *baldacchino* > *baldahin*, *balletto* > *balet*, *bandito* > *bandit*, *barocco* > *barok*, *basso* > *bas*, *boccale* > *bokal*, *brodetto* > *brodet*, *cantautore* > *kantautor*, *cappotto* > *kaput*, *capriccio* > *kapric*, *concerto* > *koncert*, *dilettante* > *diletant*, *ducato* > *dukat*, *duetto* > *duet*, *filetto* > *filet*, *madrigale* > *madrigal*, *marrone* > *maron*, *pastello* > *pastel*, *sbirro* > *žbir*, *trombone* > *trombon*.

Na taj način nerijetko dolazi i do promjene roda, čime imenice ženskoga roda prelaze u muški: *casamatta* > *kazamat*, *colonetta* > *kolonet*, *cornetta* > *kornet*, *filigrana* > *filigran*, *folia* > *fol*, *porcellana* > *porcelan*.

6.2.1.5. *Identičnost morfoloških oblika*. Na kraju treba spomenuti da postoje i slučajevi kada se morfološki oblik imenica u potpunosti podudara u dvama jezicima u dodiru, te nikakav oblik morfološke adaptacije nije potreban. Takva je velika skupina imenskih talijanizama ženskoga roda na *-a*, koji se izravno uklapaju u hrvatski sustav (npr. *acquainta* > *akvainta*, *balla* > *bala*, *banca* > *banka*, *banda* > *banda*, *barca* > *barka*, *bora* > *bura*, *cassa* > *kasa*, *festa* > *fešta*, *primadonna* > *primadona*, *riva* > *riva*).

6.2.2. *Određivanje roda imenica*. Morfološka adaptacija obuhvaća istovremeno određivanje morfološkog oblika i roda. Rod je u talijanskom i hrvatskom gramatički, a može se označiti putem sva tri tipa transmorfemizacije. Za razliku od hrvatskog, talijanski ima samo muški i ženski rod. Velika većina talijanizama u našem je korpusu muškog ili ženskog roda, dok su primjeri posuđenica srednjeg roda vrlo rijetki (*biennale* > *bijenale*, *finale*).

6.2.2.1. *Prirodni rod*. Prirodni se rod zadržava kod posuđenica koje označavaju osobe (*ballerina* > *balerina*, *signora* > *sinjora*, *bancario* > *bankar*, *bandito* > *bandit*, *tenore* > *tenor*).

6.2.2.2. *Morfološki oblik*. Morfološki je faktor najvažniji pri određivanju roda imenskih talijanizama. Tako velika većina imenica na *-a* zadržava ženski rod, dok talijanske imenice muškog roda na *-o* najčešće elidiraju nastavak i zadržavaju isti rod u hrvatskom. Imenice muškog roda na *-e* zadržavaju isti rod u hrvatskom (*il marrone* > *maron*), kao i imenice ženskoga roda na *-e*, pri čemu dolazi do potpune transmorfemizacije *-e* > *-a*: (*la canzone* > *kancona*).

6.2.2.3. *Semantička analogija ili kontaminacija*. Određivanje roda posuđenice prema rodu neke domaće riječi sličnoga značenja može imati određenu ulogu samo u slučajevima odstupanja od općih tendencija koje prvenstveno određuje morfološki oblik. Navest ćemo nekoliko primjera: *l'affresco* > *freska* (slika), *il cappuccio* > *kapuca* (kapa), *il mandarino* > *mandarina* (nazivi voća u hrvatskom su uglavnom ženskog roda), *il mussolo* > *mušula* (školjka).

6.2.3. Adaptacija padeža i broja imenica

6.2.3.1. *Posuđenice ženskog roda*. Imenski talijanizmi ženskog roda na *-a*

bez ikakvih se poteškoća integriraju u hrvatski sustav, te slijede deklinaciju imenica tipa *žena* (N *tinta*, G *tinte*).

6.2.3.2. *Posuđenice muškog roda*. Talijanizmi muškoga roda na konsonant, kao i na *-o* i *-e* sklanjaju se prema paradigmi tipa *izvor* (N *akvarel*, G *akvarela*; N *libreto*, G *libreta*; N *bijenale*, G *bijenala*).

6.3. Adaptacija glagola

6.3.1. **Osnovni oblik**. Osnovne oblike glagola u hrvatskom i talijanskom karakterizira infinitivni nastavak. U hrvatskome je to *-ati*, *-irati* i *-ovati*, a u talijanskom *-are*, *-ere* i *-ire*, što odgovara I, II i III skupini talijanskih glagola. Glagolske posuđenice zamjenjuju talijanski infinitivni nastavak hrvatskim unutar procesa potpune transmorfemizacije. U korpusu standardnog jezika najčešći je pri tom sufiks *-irati* (*accompagnare* > *akompanjirati*, *assicurare* > *asikurirati*, *concertare* > *koncertirati*, *galvanizzare* > *galvanizirati*, *incassare* > *inkasirati*, *marinare* > *marinirati*, *schizzare* > *skicirati*, *scontare* > *skontirati*, *stornare* > *stornirati*, *valutare* > *valutirati*), što ukazuje na njemačko posredništvo i činjenicu da se navedeni oblici uglavnom koriste u kontinentalnoj Hrvatskoj. Sufiksi *-ati* i *-iti* nešto su rjeđi: *barattare* > *baratati*, *bocciare* > *bočati se*, *ciacolare* > *ćakulati*, *durare* > *durati*, *friggere* > *frigati*, *stampare* > *štampati*. Većina takvih posuđenica preuzeta je iz priobalnih govora u kojima talijanizmi dobivaju isključivo nastavak *-ati* ili *-iti*. Možemo vidjeti da glagolske posuđenice na *-irati* uglavnom pripadaju višem registru, dok mnoge posuđenice na *-ati* i *-iti* pripadaju razgovornom jeziku i najvećim su dijelom regionalizmi.

6.3.2. **Glagolski vid**. Hrvatski se morfološki sustav razlikuje od talijanskog u kategoriji vida, koji u talijanskom ne postoji. Tijekom primarne adaptacije, glagolski talijanizmi stječu ograničenu sposobnost izražavanja glagolskog vida, pri čemu tvore tri skupine: 1) glagoli koji svojim značenjem označuju svršeni vid (*stornare* > *stornirati*), 2) glagoli koji označuju nesvršeni vid (*durare* > *durati*) i glagoli koji označuju oba vida (*valutare* > *valutirati*). Većina glagolskih posuđenica u standardnom jeziku pri tome ostaje aspektno neoznačena. Na primjere označavanja vida pomoću infiksa *-va-* i prefiksa nailazimo uglavnom u primorskim govorima (*ammirare* > *amirati*, *amiravati*, *fallire* > *faliti*, *falivati*; *ballare* > *pobalati*, *zabalati*; *cantare* > *pokantati*, *zakantati*).

6.4. Adaptacija pridjeva

U korpusu hrvatskoga standardnog jezika pridjevski su talijanizmi razmjerno malobrojni. Oni se procesom potpune transmorfemizacije prilagođavaju hrvatskom sustavu, te dobivaju nastavke *-an*: *capriccioso* > *kapriciozan*, *cantabile* > *kantabilan*, *infernale* > *infernalan* i *-ički*: *irredentistico* > *iredentistički*. Pridjevski se talijanizmi kompariraju poput domaćih pridjeva.

6.5. Prilozi

Priloški su talijanizmi u korpusu standardnoga jezika dobro zastupljeni zahvaljujući prvenstveno glazbenim terminima, od kojih većina označava tempo ili stil izvedbe. Mogu biti jednostavni, izvedeni ili pridjevske sintagme (jednostavni: *adagio*, *forte*, *grave*; izvedeni: *crescendo*, *lentamente*; sintagme: *a cappella*, *allegro ma non troppo*, *con fuoco*, *con impeto*). Najvećim su dijelom morfološki i ortografski neadaptirani. Prema značenju, gotovo su svi priloški talijanizmi načinski. U toj vrsti riječi također postoji skupina kod koje se morfološki oblik podudara u oba jezika, te nema potrebe za morfološkom adaptacijom; radi se o prilozima na *-o* (npr. *allegro*, *diritto* > *drito*, *largo*, *lento*, *presto*, *serio*, *solo*).

6.6. Uzvici

Uzvici su kategorija koja se razmjerno lako prenosi iz jednog jezika u drugi jer su slobodni, te nema potrebe za njihovom čvršćom integracijom u strukturu jezika primaoca; uporaba im ovisi o pragmatičkim funkcijama. U razgovornom nadregionalnom (ali često supstandardnom) hrvatskom tu možemo uključiti pozdrave (*ciao* > *ćao*, *addio* > *adio*), pohvale (*bravo*), izraze nestrpljenja (*basta*), te zdravicu *cin-cin* > *čin-čin*.

6.7. Zaključak

Među talijanskim posuđenicama u standardnom hrvatskom, imenice su najbrojnija kategorija, iza koje slijede glagoli, prilozi i pridjevi. Osnovni oblik imenica, pridjeva i glagola nastaje procesom kompromisne ili potpune transmorfemizacije, koji posuđenicama omogućuje da funkcioniraju unutar hrvatskog morfološkog sustava kao domaće riječi. Nepromjenjive vrste riječi – prilozi i uzvici – najčešće ostaju morfološki neadaptirani.

Orsolya Žagar-Szentesi
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

7. TRANSMORFEMIZACIJA HUNGARIZAMA

7.0. Uvod

Hungarizmi hrvatskoga jezika rezultat su neposrednog jezičnog posuđivanja – za to su pogodne okvire stvorili višestoljetni povijesni, politički i kulturni dodiri Hrvata i Mađara. Stoga korpus hungarizama u hrvatskome sačinjavaju riječi koje su razmjerno davno preuzete; u XIX. stoljeću utjecaj mađarskog jezika na hrvatski leksički fond više se manifestirao u stvaranju prevedenica po mađarskom uzoru, negoli u izravnom preuzimanju mađarskih riječi.

S obzirom na višestoljetnu tradiciju hrvatsko-mađarskih jezičnih kontakata, velik dio hungarizama hrvatskog jezika danas obilježavamo kao arhaizme. Drugi značajni sloj u tom korpusu čine dijalektizmi ili regionalizmi – riječi s ograničenim zemljopisnim opsegom, kod kojih je ponekad teško provjeriti koriste li se i danas, ili su i kao lokalni izrazi zastarjeli. Bitno manju skupinu čine hungarizmi čija se današnja upotreba veže uglavnom za kolokvijalni stil. Mađarske posuđenice koje su se uvriježile u hrvatskom standardnom jeziku daju brojčano najtanji, četvrti sloj hungarizama.²⁹

7.1. Obilježja morfološkog sustava mađarskog jezika iz aspekta morfološke adaptacije (transmorfemizacije) mađarskih modela u hrvatskom jeziku

7.1.1. Morfološki oblici modela — korijenske riječi, složenice i izvedenice. Tri vrste riječi mađarskoga jezika, imenice, pridjevi i glagoli, koje formiraju korpus hungarizama u našem istraživanju, nemaju karakteristične dočetke u jeziku davatelju (osim onih riječi koje su nastale derivacijom), prema kojima bi se pripadanje pojedinoj vrsti riječi moglo definirati. Pri određivanju vrste riječi relevantan je uglavnom njezin semantički sadržaj.

Unutar našeg istraživanja, važno obilježje imenskih riječi mađarskog jezika

²⁹ Za stvaranje korpusa riječi mađarskog podrijetla u hrvatskom jeziku u ovom smo se istraživanju koristili monografijom istaknutog proučavatelja hrvatsko-mađarskih jezičnih kontakata, akademika Lászla Hadrovicsa o mađarskim elementima hrvatskog jezika (Hadrovics 1985).

jest nerazlikovanje rodova, rod se hungarizma imenice u hrvatskom jeziku tako mora odrediti tijekom preuzimanja, odnosno adaptacije.

U pogledu fonotaktičkog ustroja osnovnih oblika riječi mađarskog jezika, dvije su nam temeljne pretpostavke:

- a) imenice, pridjevi i glagoli mogu se završavati i na konsonante i na vokale;
- b) završni fonemi – ili fonemske skupine – rječničkih oblika riječi koje nisu derivirane, uvijek su dio osnove, a nisu nastavci (kao što mogu biti u hrvatskome).

Uspoređujući morfofonološke sustave, odnosno fonotaktička pravila hrvatskoga i mađarskoga jezika, možemo ustvrditi da mađarske riječi s konsonantskim svršetkom pokazuju paralele s fonološkim i fonotaktičkim pravilima hrvatskoga jezika, dok velik dio mađarskih riječi s vokalnim dočetkom (prije svega s dugim vokalom u toj poziciji) nisu u skladu s njima.

Fonološki je ustroj dočetaکا izvedenica (zapravo samih tvorbenih sufiksa) u mađarskom jeziku veoma sličan dočecima korijenskih riječi, odnosno složenica: one se mogu završavati ili na konsonant(e), ili na vokal.

Sve to omogućuje da izvedenice mađarskog jezika služe kao modeli za stvaranje izravnih posuđenica (hungarizama) u hrvatskome jeziku, tj. da se izvedenice preuzmu zajedno sa svojim tvorbenim sufiksima, i da se u hrvatskome taj oblik uvriježi kao osnovni (npr. *đilkoš*, *salaš*, *alacag*, *sara* itd., usp. poglavlje 6.2.2 u ovom prilogu).

7.2. Adaptacija imenica na morfološkom planu

7.2.1. Nulta transmorfemizacija. Tim tipom transmorfemizacije karakterizirat ćemo nastanak hungarizama hrvatskog jezika, ishodišni oblik kojih se u jeziku davatelju, s obzirom na morfološki oblik riječi, sastoji od osnove (slobodnog morfema) bez vezanog morfema. Morfološka slika takvih modela odgovara morfološkoj slici replike – nulta transmorfemizacija dakle podrazumijeva izravno preuzimanje mađarskog modela sastavljenog od jednog leksema, kao osnove, u hrvatski leksički sustav u nepromijenjenu morfološkom obliku (npr. mađ. *bársony* > hrv. *baršun*, pri čemu je moguća i daljnja derivacija: *baršunast*).

Velik dio hungarizama hrvatskog jezika, preuzimanje kojih obilježavamo nultom transmorfemizacijom, možemo uvrstiti u prvu podskupinu tog tipa morfološke adaptacije, dakle u slučajeve kada su i model i replika sastavljeni od slobodnog morfema, bez vezanoga na kraju. Ti su imenički hungarizmi u hrvatskome isključivo muškog roda – slično ostalim imeničkim posuđenicaма iz drugih jezika zastupljenih u ovom istraživanju, koje, na temelju njihove morfološke adaptacije, uvrštavamo također u tu podskupinu nulte transmorfemizacije. Primjeri iz mađarskog jezika jesu: (*csoport* >) *čopor*, (*gomb* >) *gumb*,

(*árok* >) *jarak*, (*sor* >) *šor* itd.

Imamo, međutim, razmjerno velik dio hungarizama koje također obilježuje nulti tip morfološke adaptacije, mada ne odgovara sasvim gore navedenoj shemi nulte transmorfemizacije. Zajednička je osobina tih hungarizama u tome da su im modeli sastavljeni od slobodnog leksičkog morfema bez vezanoga (bilo sufiksa bilo nastavka), ali morfološko raščlanjenje replike toj shemi ne odgovara.

a) Među takvim posebnim slučajevima nulte transmorfemizacije nalazimo brojne imenice hungarizme na *-a* (dakle pretežito, ali ne isključivo ženskoga roda). Na razini mađarskog modela završni je vokal, naime, dio osnove, dok u hrvatskim replikama spomenuti je svršetak *-a* nastavak za ženski rod imenice, tj. nije organski dio osnove. Formalna promjena u adaptacijskom procesu stoga se nije dogodila, ali morfološka raščlanjenost modela i replike ipak se razlikuju: završni je vokal modela adaptacijom u hrvatski jezik promijenio svoj status, tj. postao je morfemom nastavkom. Primjeri: (*furulya* >) *frula*, (*cékla* >) *cikla*, (*karika* >) *karika*, (*palacsinta* >) *palacinka*, (*marha* >) *marva*, (*apa* >) *japa*, (*gazda* >) *gazda*.

b) Govoreći o posebnim slučajevima nulte transmorfemizacije, moramo se osvrnuti na pojedinačni slučaj, barem na razini spomenutoga korpusa, modela složenice, koja se sastoji od dva slobodna leksička morfema, također bez vezanoga morfema na kraju: *doboš-torta*. U hrvatski se taj oblik preuzima bez promjene, a od pravilnih smo ga slučajeva odvojili zbog posebnog morfološkog oblika modela

c) Na temelju morfološkog raščlanjenja modela, u nultu transmorfemizaciju uvrstavamo dva hungarizma pregledanoga korpusa, a to su *faćuk* i *hajduk*. Modeli su i u njihovu slučaju slobodni morfemi bez vezanoga, a toj shemi odgovaraju i replike – s time da se u oba slučaja stvaranja replike u jeziku primatelju modelu dodaje i konsonant *k*.

7.2.2. Kompromisna transmorfemizacija. Istraživani korpus hungarizama u hrvatskom nudi nam brojne slučajeve gdje je model u mađarskom jeziku izvedenica, dakle sklop slobodnog morfema kao osnove i tvorbenog (vezanog) sufiksa *-ás*, *-os* itd.; prilikom preuzimanja taj se sufiks – koji se na razini hrvatskog jezičnog sustava smatra stranim – ne odbacuje niti se zamjenjuje kojim drugim domaćim, nego se izvedenica u cijelosti preuzima. Morfološka raščlanjivost modela i replike podudaraju se, jer svijest suvremenog hrvatskog govornika u tih hungarizama više ili manje prepoznaje da su posrijedi izvedenice. Primjeri iz korpusa: (*gulyás* >) *gulaš*, (*lâmpás* >) *lampaš*, (*gyilkos* >) *đilkoš* (za opis značenja usp. Anić 1994), (*dobos* >) *doboš*, itd.

Na temelju morfološkog oblika modela i načina na koji se on preuzima u hrvatski jezik, unutar kompromisne transmorfemizacije, moramo razmotriti dva njezina rezultata u našem korpusu, a to su *dobošar* i *dobošica*, pri čemu su obje replike nastale na temelju istog modela. Model je i u tome slučaju sastavljen od osnove i od vezanoga morfema, tj. od tvorbenog sufiksa (*dob* +

-os), a uz zadržavanje spomenutog tvorbenog morfema riječi još se dodaje hrvatski tvorbeni sufiksi *-ar*, odnosno *-ica*.

Drugu skupinu posebno adaptiranih oblika u sklopu kompromisne transmorfemizacije čini također malen broj hungarizama: (*halász* >) *halas* (za opis značenja usp. Hadrovics 1985:252); (*szára* >) *sara* (za opis značenja usp. Anić 1994) i sl. Njihovi su modeli izvedenice sastavljene od slobodnog i tvorbenog morfema (*-ság*, *-at*, *-ász*, *-a*³⁰). Taj se oblik u tijeku adaptacije preuzima u hrvatski u cijelosti – s time da morfološko raščlanjenje modela i replike neće biti istovjetno, jer se izvorno vezani morfem modela u samoj replici više ne prepoznaje kao sufiks, nego se smatra neraščlanjivim dijelom osnove. Dakle, ovako nastali hungarizmi u hrvatskome profunkcionirali su kao osnovni oblici riječi.

7.2.3. Potpuna transmorfemizacija. Unutar tog tipa morfološke adaptacije, posuđenica iz jezika kontaktološki relevantnih za hrvatski jezik, stvoren je velik broj potkategorija. Razlog je tomu u ponekad veoma izrazitim tipološkim razlikama, između pojedinog jezika davatelja i hrvatskog jezika, koje rezultiraju raznim morfološkim raščlanjenjem kako modela, tako i replike. Stoga je za precizan opis raznolikosti potpune transmorfemizacije, postalo potrebnim stvoriti i nekoliko podtipova te vrste adaptacije:

- a) model: strana osnova sa stranim sufiksom – replika: strana osnova s hrvatskim sufiksom;
- b) model: strana osnova sa stranim sufiksom – replika: strana osnova sa stranim sufiksom i hrvatskim nastavkom;
- c) model: strani slobodni morfem bez nastavka – replika: strani slobodni morfem s hrvatskim nastavkom;
- d) model: strani slobodni morfem sa stranim nastavkom – replika: strani slobodni morfem s hrvatskim nastavkom;
- a) fonološki prilagođeni internacionalizmi (sa sufiksima *-acija*, *-ist*, *-izam*, itd.);
- f) slučajevi kada su replike nastale elipsom nekog vezanog morfema modela;
- g) slučajevi kada model i replika imaju identične sufikse ili nastavke

Mađarski modeli, koji prolaze kroz potpunu transmorfemizaciju, barem dijakronijski gledano, sklopovi su slobodnog i vezanog morfema, ili su samo slobodni morfemi bez vezanoga. Ti se oblici, na temelju različitog morfološkog ustroja modela, mogu uvrstiti u dvije podskupine, od gore navedenih sedam, i to u a) i c).

7.2.3.1. Modeli hungarizama koji podliježu potpunoj transmorfemizaciji

³⁰ Morfem *-a* nije tvorbeni sufiks, nego je to tzv. posvojni nastavak 3. lica jednine.

prema podtipu a) sastoje se od osnove i tvorbenog sufiksa -ó³¹, a taj dugi vokal u završnom položaju ne odgovara fonotaktičkim tendencijama hrvatskoga jezika. Zato se taj strani sufiks prilikom adaptacije briše, i zamjenjuje se daleko uobičajenijim domaćim nastavkom -ov. Prema tomu, taj tip transmorfemizacije rezultirat će replikama muškoga roda: (*lopó* >) *lopov*, (*kóró* >) *korov*, (*ásó* >) *ašov*, (*bíró* >) *birov*, itd.

7.2.3.2. Preostale primjere potpune transmorfemizacije imenica uvrštavamo u podskupinu c). Dio njih u potpunosti se poklapa s teoretskom shemom ove podskupine, dok drugi dio samo u većim potezima – s time da način potpune transmorfemizacije tih riječi ipak najbliže stoji upravo potkategoriji c).

Ishodišni modeli hungarizama uvrštenih u ovu podskupinu, sadržavaju izvorno samo slobodni morfem u kojemu se u adaptacijskom procesu dodaje nastavak -a za ženski rod: (*bakancs* >) *bakandža*; (*bitang* >) *bitanga*; (*kapocs* >) *kopča*; (*kocsi* >) *kočija*; (*gödör* >) *gudura*.

U pogledu riječi *drotar* i *akacija*, modeli su također sami slobodni morfemi bez vezanih na kraju, ali replike od njih nastaju tako da se tim osnovama – u hrvatskom jeziku stranima – dodaju domaći tvorbeni sufiksi: -ar, odnosno -ija.

Značajnu skupinu unutar korpusa čine i hungarizmi koji su nastali adaptacijom modela koji sadržavaju samo jedan slobodni morfem kao osnovu, ali sa završnim vokalom koji u hrvatskim leksemima pravilno ne može stajati (ili uglavnom rijetko stoji) u završnoj poziciji: ishodišni model većine ovdje uvrštenih hungarizama u jeziku davatelju u tom položaju ima -e, rijetko -ö/-ő. Takvi, za hrvatski jezik netipični završni samoglasnici, gube se tijekom adaptacije, a na njihovu se mjestu pojavljuje hrvatski nastavak za ženski rod -a. Primjeri: (*csipke* >) *čipka*, (*kecsege* >) *kečiga*, (*cipellő* >) *cipela*, (*féle* >) *fela*, (*kecöle* >) *kecelja*, (*kefe* >) *kefa*, itd.

Za ostale podtipove potpune transmorfemizacije – navedene u točki 7.2.3 – u korpusu imeničkih hungarizama nisu nađeni primjeri.

7.3. Adaptacija glagola na morfološkom planu

Za opis adaptacije mađarskih glagola modela presudna je činjenica da se hrvatski i mađarski jezik bitno razlikuju po osnovnom obliku glagola. U jeziku primatelju osnovni je oblik infinitiv s prepoznatljivim nastavkom -ti (-ći), dok u jeziku davatelju istu ulogu ima oblik 3. lica jednine koji se – ako se sastoji samo od jednog leksema, tj. ako glagol nije izvedenica, s razaznatljivim tvorbenim sufiksom – samo na temelju svog morfološkog oblika ne može raspoznati među ostalim vrstama riječi.

³¹ Služi za tvorbu prezentskog participia, koji se u mađarskome izrazito često substantivizira.

Zbog spomenutih pretpostavki, stvaranje osnovnih oblika glagola hungarizma u hrvatskom jeziku, pored fonološke i morfološke prilagodbe modela, nužno uključuje i njegovo proširivanje kojim od hrvatskih infinitivnih formata i nastavkom *-ti*. Stoga ćemo morfološku adaptaciju mađarskih glagola modela razmotriti u okviru potpune transmorfemizacije, dok nulta i kompromisna transmorfemizacija u njihovu adaptiranju nemaju nikakvu ulogu.

7.3.1. Potpuna transmorfemizacija glagola

7.3.1.1. U prvu podskupinu potpune transmorfemizacije uvrštavamo one jedinice gdje se potpuna transmorfemizacija uklapa u shemu prema podkategoriji a) (usp. potkategorije u poglavlju 6.2.3 ovog priloga). U tim je slučajevima model, na razini mađarskog jezičnog sustava, izvedenica. Morfološki ustroj modela i replike u osnovi se podudaraju – jer su u ovom slučaju i model, i replika, sklop slobodnog i vezanog/vezanih morfema. U adaptacijskom postupku takvog modela njegova se osnova – koja se na razini hrvatskog jezika smatra stranom – uz potrebnu fonološku prilagodbu zadržava, dok se izvorni sufiks zamjenjuje s adekvatnim hrvatskim sufiksima (formantom i nastavkom) za tvorbu glagola. Takav tijek potpune transmorfemizacije predstavljaju glagoli hungarizmi, npr.: (*dobol* >) *dobovati* (za opis značenja usp. Anić), (*henyél* >) *jenjati* i (*lakik* >) *lakovati* (za opis značenja usp. Hadrovics 1985:333).

7.3.1.2. Unutar druge podskupine potpune transmorfemizacije glagola modela navest ćemo riječi kod kojih se adaptacija najviše uklapa u podtip potpune transmorfemizacije koji smo (usp. poglavlje 6.2.3) bilježili slovom c). U tim se slučajevima model sastoji samo od jednog leksema, koji se zadržava u fonološki prilagođenom obliku, te služi kao strana osnova kojoj se tijekom adaptacije dodaju hrvatski infinitivni formant *-ova-*, i nastavak *-ti*. Primjeri: (*áld* >) *aldovati* (za opis značenja usp. Hadrovics 1985:114), (*vall* >) *valovati* (za opis značenja usp. Anić 1994) i sl.

Za ostale podtipove potpune transmorfemizacije glagola u istraženom korpusu nismo našli primjere.

7.4. Adaptacija pridjeva na morfološkom planu

Pregledani korpus hungarizama hrvatskog jezika sadržava bitno manje pridjeva nego imenica. Morfološka adaptacija tih nekoliko pridjevskih posuđenica, međutim, pokazuje prepoznatljiva podudaranja s transmorfemizacijom imeničkih hungarizama. Adaptacija svakog mađarskog pridjevskog modela može se tako uklopiti u određeni podtip potpune transmorfemizacije – koje smo stvorili kao teorijski okvir za precizno osustavljivanje potpune morfološke adaptacije imenica (usp. poglavlje 6.2.3).

Osvrćući se ukratko na morfološki oblik pridjeva u mađarskom jeziku, potrebno je napomenuti da ova vrsta riječi morfološki nije uvijek obilježena, tj.

ne sadržava nužno prepoznatljiv pridjevski svršetak (nastavak ili sufiks). Na tom planu, dakle, postoji znatna tipološka razlika između hrvatskoga i mađarskoga jezika. Budući da u mađarskom jeziku ne postoji kategorija gramatičkih rodova, pridjevi nemaju nastavke za rodove; što vrijedi i za pridjeve koji se sastoje samo od slobodnog morfema, i za one derivirane.

Svi su pridjevski hungarizmi hrvatskoga jezika prošli kroz sekundarnu adaptaciju; stranom modelu kao osnovi dodani su stanoviti hrvatski pridjevski sufiksi, i stoga te posuđenice u jeziku primatelju dobivaju mogućnost da izražavaju sve morfološke osobine pridjeva (rod, broj, padež). Morfološku adaptaciju pridjeva posuđenica mađarskog porijekla obilježiti ćemo zato potpunom transmorfemizacijom. Budući da po morfološkom ustroju modela ima nešto razlike među pojedinim riječima, razmotrit ćemo ih u okvirima raznih podtipova potpune transmorfemizacije.

7.4.1. Potpuna transmorfemizacija pridjeva

7.4.1.1. U prvu podskupinu potpune transmorfemizacije uvrštavamo pridjeve hungarizme kod kojih odnos modela i replike odgovara shemi navedenoj u točki 6.2.3.a). Model se pri tom sastoji od strane osnove i stranog sufiksa, a u njemu se tijekom adaptacije strani sufiks zamjenjuje hrvatskim tvorbenim sufiksom. Taj adaptacijski postupak zasvjedočen je u samo jednoj riječi iz našega korpusa: (*gyönyörű* >) *đeđeran* (za opis značenja usp. Anić).

7.4.1.2. Unutar druge podskupine potpune morfološke adaptacije navest ćemo pridjeve kod kojih se adaptacija najviše uklapa u podtip potpune transmorfemizacije koji smo bilježili slovom c). U tim slučajevima ishodišni se modeli sastoje od jednog slobodnog morfema bez vezanog, i toj se stranoj osnovi tijekom adaptacije dodaje hrvatski nastavak. Ovdje navedeni pridjevski oblici od spomenute se teoretske sheme razlikuju samo po tome što se stranim osnovama dodaju razni tvorbeni sufiksi (*-ast*, *-av*, *-an*), a ne nastavci. Primjeri: (*bamba* >) *bambast* (za opis značenja usp. Hadrovics 1985:128); (*gyenge* >) *gingav*³² (za opis značenja usp. Hadrovics 1985:243).

Za ostale potkategorije potpune transmorfemizacije pridjeva hungarizama u istraženom korpusu nismo našli primjere.

U vezi s morfološkom adaptacijom posuđenica mađarskog podrijetla s pridjevim modelom u jeziku davatelju, moramo se još osvrnuti na tri hungarizma hrvatskog jezika, kada tijekom preuzimanja – odnosno adaptacije – dolazi do promjene vrste riječi. U pogledu hungarizama *cifra*, *huncut* i *fićfiri*³³

³² U posljednjoj riječi dodavanjem tvorbenog sufiksa *-av* briše se završni vokal modela *-e*, koji je dio osnove i nema morfemsku vrijednost, prema tome morfološki ustroj modela *gyenge* istovjetan je s onim od ostalih modela koje smo ovdje naveli.

³³ Morfološku adaptaciju spomenutih triju mađarskih pridjeva obilježavamo inače nultom transmorfemizacijom.

modeli su pridjevi na razini jezika davatelja, dok njihove replike u hrvatskom jeziku funkcioniraju kao imenice koje poslije i same mogu služiti kao osnova za tvorbu novih riječi, prema tvorbenim zakonitostima i tendencijama jezika primatelja (npr. *cifrati*, *huncutarija* itd.)

Literatura

- Ajduković, Jovan. 1997. *Rusizmi u srpskohrvatskim rečnicima. Principi adaptacije. Rečnik*. Beograd.
- Anić Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskog jezika*. Treće, prošireno izdanje. Zagreb : Novi Liber.
- Anić, Vladimir, Ivo Goldstein. 1999. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb : Novi Liber.
- Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku : nacrt za gramatiku*. Drugo izdanje. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Globus. (Djela HAZU, Razred za filološke znanosti, knjiga 62)
- Babić, Stjepan, Božidar Finka, Milan Moguš. 1996. *Hrvatski pravopis*. 4. izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Barić, Eugenija, i dr. *Hrvatska gramatika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Brozović-Rončević, Dunja, Alemko Gluhak, Vesna Muhvić-Dimanovski, Lelija Sočanac, Branko Sočanac. 1996. *Rječnik novih riječi : mali vodič kroz nove riječi i pojmove u hrvatskim glasilima*. Zagreb : Minerva.
- Bujas, Željko. 1999. *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*. Zagreb : Nakladni zavod Globus.
- Dardano, Maurizio, Pietro Trifone. 1996. *La lingua italiana*. Bologna : Zanichelli.
- Dardano, Maurizio. 1978. *La formazione delle parole nell'italiano di oggi*. Roma : Bulzoni.
- Devoto, Giacomo, Gian Carlo Oli. 1979. *Dizionario della lingua italiana*. Firenze : Le Monnier.
- Filipović Rudolf. 1986. *Teorija jezika u kontaktu : uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Školska knjiga. (Djela JAZU, Razred za filološke znanosti, knjiga 59)
- Filipović, Rudolf. 1990. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku : porijeklo – razvoj – značenje*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Školska knjiga. (Djela JAZU, Razred za filološke znanosti, knjiga 70)
- Franolić, Branko. 1969. L'intégration morphologique des noms d'emprunt français en croate. *Lingua*, 133–159.
- Franolić, Branko. 1976. *Les mots d'emprunt français en croate*. Paris : Nouvelles éditions latines.
- Franolić, Branko. 1980. L'adaptation des verbes d'origine française en croate. *Die Welt der Slaven*.
- Franolić, Branko. 1984. Nouveaux éléments en morphologie croate introduits

- par des mots d'origine française et étrangère. Annali del Dipartimento di Studi dell'Europa Orientale*, 93–105.
- Hadrovics, László. 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Budapest : Akadémiai Kiadó.
- Jernej, Josip. 1985. *Konverzacijska talijanska gramatika*. Treće izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Klaić Bratoljub. 1972. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb : Zora.
- Larousse 1989. *Grand dictionnaire de la langue française*. Paris : Larousse.
- Le Nouveau Petit Robert* 1993. *Dictionnaire de la langue française*. Paris : Dictionnaires le Robert.
- Poljanec, Radoslav F., S. M. Madatova-Poljanec. 1987. *Rusko - hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb : Školska knjiga.
- Prpić, Tomislav. 1953. Nekoliko rusizama novijega vremena, *Jezik* I(1952/53):3, siječanj 1953, 87–89.
- Rozenčevjg, V. H. 1972. *Jazykovye kontakty*. Leningrad.
- Schneeweis Edmund. 1960. *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen*. Berlin : Walter de Gruyter.
- Tekavčić, Pavao. 1972. *Grammatica storica dell'italiano*. Bologna : Società editrice il Mulino. — Vol. II: *Morfosintassi*. Vol. III: *Lessico*.
- Zingarelli, Nicola. 1995. *Lo Zingarelli 1995 : Vocabolario della lingua italiana*. A cura di Miro Dogliotti; Luigi Rosiello. Bologna : Zanichelli editore.

Transmorphismization of the models of six European languages in Croatian

Summary

On the basis of the new theory of languages in contact (Filipović 1986) models from six European languages are analysed on the morphological level following three types of transmorphismization : zero, compromise or partial and complete. The models of six European languages change into six kinds of *isms* (*gallicisms, germanisms, anglicisms, russianisms, italianisms and hungarisms*). The analysis has shown that three parts of speech (substantives, verbs and adjectives) can be adapted following three types of transmorphismization: a) *zero transmorphismization*, b) *compromise or partial transmorphismization*, and c) *complete transmorphismization*.

Ključne riječi: jezici u kontaktu, transmorfemizacija, hrvatski jezik, galicizmi, germanizmi, rusizmi, anglicizmi, talijanizmi, hungarizmi

Key words: languages in contact, transmorphismisation, Croatian language, galicisms, germanisms, anglicisms, russianisms, italianisms, hungarisms